

ACTIEPROGRAMMA DUURZAME ONTWIKKELING:

DUURZAME DAADKRACHT

Module 1: de internationale strategie

Hoofdstuk 1: Inleiding

Hoofdstuk 2: Institutionele follow-up WSSD

Hoofdstuk 3: Water

Hoofdstuk 4: Energie

Hoofdstuk 5: Gezondheid

Hoofdstuk 6: Landbouw

Hoofdstuk 7: Biodiversiteit

Hoofdstuk 8: Handel en Investeringsen

Module 2: de nationale strategie

Bijlagen:

- lijst van afkortingen
- overzicht partnerships waar Nederland bij betrokken is

DUURZAME DAADKRACHT: Het Actieprogramma voor Duurzame Ontwikkeling

In de brief van 18 oktober heeft het kabinet de Kamer geïnformeerd over de organisatie van de follow-up van de World Summit on Sustainable Development (WSSD). Daarin werd de opstelling van een Actieprogramma Duurzame Ontwikkeling aangekondigd, bestaande uit twee modules: een nationale-, en een internationale strategie.

Hierbij ontvangt u module 1, het uitgewerkte internationale deel van het Actieprogramma voor Duurzame Ontwikkeling en een eerste aanzet voor module 2, om te komen tot het nationale deel van het Actieprogramma voor Duurzame Ontwikkeling. Bijgevoegd vindt u separaat de kabinetsreactie op de Adviezen van de SER, de WRR en de RMNO over de Rijksoverheidsverkenning Nationale Strategie voor Duurzame Ontwikkeling. Deze reactie is één van de bouwstenen om het nationale deel op te stellen.

In de internationale strategie wordt uiteengezet op welke concrete doelen Nederland zich op het vlak van duurzame ontwikkeling in de nabije toekomst met voorrang zal richten. Ook zal worden aangegeven met welke middelen Nederland aan het realiseren van die doelen zal bijdragen. De internationale strategie van Nederland bouwt voort op wat in september 2002 op de WSSD in Johannesburg is afgesproken. Het Plan of Implementation geeft invulling aan de uitkomsten van eerdere internationale conferenties, met medeneming van de Rio beginselen en Agenda 21. Deze conferenties zijn de Millennium Top (najaar 2000), waarop overeenstemming werd bereikt over de zogenoemde Millennium Development Goals, de WTO ministeriële bijeenkomst in Doha (november 2001) en de conferentie Financing for Development in Monterrey in het voorjaar van 2002, waar een impuls kon worden gegeven aan de omvang van de in de toekomst beschikbare ontwikkelingsfinanciering en de manier waarop deze wordt besteed. Nederland heeft op al deze conferenties mede vorm gegeven aan de groeiende internationale consensus over Duurzame Ontwikkeling en heeft zich gecommitteerd aan de uitvoering van alles wat daar is afgesproken. Dat laat onverlet dat er in de voorliggende internationale strategie uit de veelheid aan plannen en voorgestelde maatregelen een keuze is gemaakt voor een beperkt aantal nauw omschreven prioriteiten. Die prioriteitstelling komt ook tot uiting in de keuze deel te nemen in een aantal zogenoemde 'partnerships' waarin bedrijven, overheden, ngo's en internationale organisaties samenwerken om een bepaald doel te bereiken.

Behalve uit een Internationale Strategie, bestaat het Actieplan ook uit een Nationale Strategie. Het opstellen van het nationale deel van het Actieprogramma Duurzame Ontwikkeling is in volle gang en hiervoor is in de afgelopen jaren een maatschappelijk debat gevoerd om te komen tot een breed gedragen strategie. Voor het nationale deel van het Actieprogramma Duurzame Ontwikkeling heeft het Kabinet Kok II twee verkenningen uitgebracht. In januari 2002 is de Rijksoverheidsverkenning naar de Tweede Kamer gestuurd, waarin voor een vijftal thema's beschreven is hoe door de Nederlandse overheid aan duurzame ontwikkeling wordt gewerkt. Deze thema's zijn: bevolking (veroudering en immigratie), klimaat (ook in relatie tot de energiehuishouding), water (hoe houden we droge voeten in Nederland, ook in relatie tot de ruimtelijke ordening), biodiversiteit (ook in relatie tot de landbouwontwikkelingen) en kennis (de ontwikkeling van een concurrerende kenniseconomie). Bij de beschrijving van de thema's zijn tevens de relaties met het beleid van de Europese Unie aan de orde gesteld.

In juni 2002 heeft het Kabinet de Maatschappelijke verkenning uitgebracht, waarin naast reacties op de Rijksoverheidsverkenning een beeld is geschetst van de vele initiatieven van andere overheden, bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties en kennisinstellingen op het gebied van duurzame ontwikkeling. Een belangrijke conclusie uit de Maatschappelijke verkenning was dat deze vele initiatieven en het overheidsbeleid nog niet optimaal op elkaar afgestemd zijn.

Het Kabinet heeft in het strategische akkoord (juli 2002) aangegeven dat:

"Maatschappelijke welvaart meer is dan materiele welvaart. Sociale vooruitgang in

evenwicht met de natuurlijke omgeving is minstens zo belangrijk. In de balans tussen materiele vooruitgang, sociale verbetering en de kwaliteit van de leefomgeving ligt de sleutel voor een duurzame ontwikkeling. “

In het Actieprogramma wordt aan deze samenhangende benadering van de economische, sociaal-culturele en ecologische aspecten van duurzame ontwikkeling verder invulling gegeven. Het gaat daarbij om ontwikkelingen, hier en nu , in eigen land en elders op de wereld met name in ontwikkelingslanden, maar ook later (toekomstige generaties). Het gaat bij duurzame ontwikkeling om het voorkomen van afwenteling en het zoeken naar meerwaarde. In Johannesburg is die samenhang tussen economie, sociaal en milieu, tussen hier en daar en tussen nu en in de toekomst, in een integrale visie vastgelegd.

De Nationale- en de Internationale Strategie kunnen en mogen uiteraard niet los van elkaar worden gezien. Coherentie tussen binnenlands beleid en wat in internationaal verband te ondernemen is cruciaal. Waar mogelijk wordt in deze module reeds het verband tussen nationaal en internationaal verband gelegd, op de andere terreinen zal dit in de nadere uitwerking worden meegenomen.

Dat neemt niet weg dat beide processen hun eigen dynamiek hebben. De Nationale Strategie zal u in het eerste kwartaal van 2003 bereiken. Een eerste aanzet daarvoor is te vinden in Module 2. Hieronder treft u in Module 1 de Internationale strategie aan.

Module 1: De Internationale Strategie

Hoofdstuk 1: Inleiding

In deze Strategie wordt aansluiting gezocht bij de vijf thema's die door de SGVN in de aanloop naar Johannesburg als prioritair zijn aangeduid: water, energie, gezondheid, landbouw en biodiversiteit, ofwel: de WEHAB-thema's.

Deze keuze sluit aan bij voor Nederland relevante criteria:

- de urgentie van de problemen en de te nemen maatregelen
- de toegevoegde waarde van actieve Nederlandse betrokkenheid
- de noodzaak van continuïteit in de Nederlandse inspanningen en betrokkenheid
- de in de Nederlandse politiek en samenleving levende opvattingen over wat in onze inspanningen prioritair dient te zijn.
- de beschikbare uitvoeringscapaciteit
- de wens concrete resultaten te kunnen boeken.

Behalve voor de WEHAB-thema's, is in deze Strategie gekozen voor verduurzaming van handel en investeringen. Zo is de coherentie gewaarborgd tussen de WSSD-follow-up , Financing for Development en de lopende WTO-ronde. Armoedebestrijding en van de verduurzaming van productie en consumptie zijn als dwarsdoorsnijdende thema's aan te merken. Waar mogelijk is er sprake van een regionale focus op Afrika.

Armoedebestrijding zal zich er op moeten richten dat armen in hun eigen basisbehoeften kunnen voorzien: voedsel, huisvesting, schoon water, sanitatie, energie, gezondheid en onderwijs. Milieubehoud vraagt om het beschermen en behoud van de "life supports" die biodiversiteit, natuurlijke hulpbronnen en stabiele ecosystemen vormen.

Het gaat bij duurzame ontwikkeling echter niet alleen om het bieden van zekerheden, het gaat juist en vooral om de creatie van kansen. En dus over de mogelijkheid deel te nemen aan het economische, politieke en maatschappelijke leven, mogelijkheden om de kansen van globalisering te benutten en mogelijke bedreigingen daarvan het hoofd te bieden.

Naast de bilaterale en internationale inzet in mondiaal verband speelt de Nederlandse inzet richting Europa een belangrijke rol. Deze loopt langs twee lijnen:

1. De uitkomsten van WSSD en FfD zullen terug te vinden zijn in actuele dossiers als de herziening van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid en de onderhandelingsinzet in de WTO-handelsronde.
2. De uitkomsten zullen ook een plek moeten krijgen in de Europese duurzaamheidsstrategie, in de integratie strategieën van milieu in andere sectoren (Cardiff-proces) en in het zogenoemde Lissabon-proces dat als doel heeft dat de EU de meest dynamische en concurrerende kennis-economie ter wereld wordt, op basis van duurzame economische groei. De voorjaars-Top van regeringsleiders zal zich buigen over de voortgang op het terrein van duurzame ontwikkeling. In Nederland zal dit meegenomen worden in de nog op te stellen Europese Duurzaamheidsagenda.

Johannesburg en bestaand Beleid

We zullen kort stilstaan bij de vraag hoe de afspraken van Johannesburg die voor deze Internationale Strategie van belang zijn, zich verhouden tot het Nederlands beleid.

Inzet van ODA

In het Implementatieplan is de erkenning opgenomen dat een substantiële toename van beschikbare ODA-middelen nodig is om de Millenium Development Goals (MDG's) te kunnen bereiken. Daarom is het van groot belang dat de beloften die tijdens FfD in Monterrey door de EU en de VS zijn gedaan, ook daadwerkelijk worden nagekomen. Het bereiken van de op een lange reeks van VN-conferenties overeengekomen inzet van 0,7% van het BNP van de rijke landen voor ODA is daarbij inzet.

Nederland stelt 0,8% van het BNP beschikbaar voor ontwikkelingssamenwerking en voldoet daarmee als een van de weinige rijke landen ruimschoots aan die doelstelling. Ons land zal dat conform het Strategisch Akkoord ook blijven doen. Binnen deze beschikbare ruimte is 0,1% bestemd voor internationaal natuur- en milieubeleid in ontwikkelingslanden.

Behalve de omvang van de hulp, is ook de kwaliteit ervan van groot belang. Het WSSD Implementatieplan roept op tot verbeteringen in het beleid om de effectiviteit van de hulp te vergroten. In concrete zin gaat het daarbij onder meer om harmonisatie van donorprocedures, het terugdringen van transactiekosten, vergroting van het ownership aan de kant van de ontwikkelingslanden, vraagsturing in plaats van aanbodsturing, en de inbedding van donor-inspanningen in de nationale strategieën voor armoedebestrijding - of duurzame ontwikkeling van de betrokken ontwikkelingslanden zoals PRSP's.

In het bilaterale beleid kiest Nederland er, in lijn met deze oproep, voor de hulp te richten op landen waarin voor armoedebestrijding ownership bestaat. In ongeveer 20 landen met een relatief goed beleid en bestuur, is de bilaterale hulp gericht op een beperkt aantal sectoren die door in de betrokken landen als prioritair worden aangemerkt. Nederland ondersteunt in die landen de institutionele opbouw en bevordert de maatschappelijke dialoog tussen overheden, donoren en maatschappelijke organisaties. Via Nederlandse NGO's wordt de opbouw van het maatschappelijk middenveld in ontwikkelingslanden ook rechtstreeks gesteund.

In internationaal verband zal de regering zich, ter verlaging van de transactiekosten van de hulp, blijven inzetten voor verdere ontbinding van hulp en voor donorcoördinatie en harmonisatie van procedures. Door, waar dat mogelijk en effectief is, Nederlandse ODA in te zetten via multilaterale kanalen wordt ook bijgedragen aan stroomlijning van de hulp en vermindering van de beheerslast voor ontwikkelingslanden. Daarnaast zou ODA als hefboom kunnen fungeren om meer investeringen, zowel binnenlands als buitenlands, te genereren. Bijvoorbeeld bij de realisatie van de water-, sanitatie- en energie-doelen van de WSSD kan een combinatie van ODA en private financiering een sterke impuls zijn om beter in deze basisbehoeften te voorzien.

Behalve tot de inzet van extra ODA-middelen en tot verbetering van de kwaliteit van deze inzet, roept 'Johannesburg' ook op tot een snelle, effectieve en volledige implementatie van het zogenoemde HIPC-schuldverlichtingsinitiatief voor zeer arme landen met hoge schulden. Nederland is een groot voorstander van dit HIPC-initiatief en heeft zelf zeer tijdig en ruimschoots aan zijn verplichtingen in dit verband voldaan. Ook het komende jaar zal het kabinet zich voor schuldverlichting en de daarmee samenhangende WSSD-acties blijven inzetten.

Enabling environment

Met de inzet van publieke middelen alleen kan duurzame ontwikkeling niet worden bereikt. Het WSSD Implementatieplan spreekt daarom van de noodzaak zodanige interne condities te scheppen dat de inzet van nationale besparingen wordt gestimuleerd en van de noodzaak de stroom van buitenlandse investeringen te vergroten.

Nederland steunt die inzet en streeft ernaar dat hulp en schuldverlichting bijdragen aan de creatie van een 'enabling environment' die particuliere investeringen stimuleert. Die noodzakelijke verbetering van het ondernemersklimaat heeft een internationale en een nationale component. Internationaal gaat het onder meer om de liberalisering van de wereldhandel zodat de afzetmarkt voor producten uit ontwikkelingslanden kan worden vergroot. Nationaal gaat het onder andere om een betrouwbare rechtsstaat, rechtszekerheid voor investeerders, om goed onderwijs en adequate gezondheidszorg en de naleving van milieu-normen.

De regering zal zich de komende jaren voor deze 'enabling environment' blijven inzetten. In internationaal verband gebeurt in de Doha-Handelsronde en de uitwerking van de acties van Monterrey en Johannesburg. Het kabinet kiest daarbij voor een integrale benadering. Bevordering van mensenrechten, beheersing van conflicten, zorg om natuur en milieu, inzet van hulp: ze maken allen deel uit van een integrale inzet voor duurzame ontwikkeling. In het WSSD Implementatieplan wordt opgeroepen om diversificatie van de exporten van ontwikkelingslanden te ondersteunen. Nederland zal zich daarvoor inzetten, ook in relatie tot het vraagstuk van tariefescalatie en zal nagaan hoe de bevordering van duurzame productie en consumptie kan bijdragen aan diversificatie. Dit zal gebeuren in samenhang met de oproep uit Johannesburg om de handel in organische en biologische producten te bevorderen.

Behalve op indirecte wijze zal het kabinet de private sector ook rechtstreeks blijven steunen. Daarbij gaat het om buitenlandse- en binnenlandse investeringen. Om Nederlandse investeringen in ontwikkelingslanden een extra stimulans te geven is onlangs besloten het Programma Samenwerking Opkomende Markten (PSOM) substantieel uit te breiden.

Verduurzaming

In Johannesburg is afgesproken dat voor verduurzaming van investeringen incentives ontwikkeld worden om te komen tot de gewenste vergroting van de rol van particuliere bedrijven in het ontwikkelingsproces, binnen kaders die 'maatschappelijk verantwoord' zijn. In Johannesburg zijn meerdere acties benoemd die daarmee samenhangen. Nederland committeert zich om de afspraken over vergroting en verduurzaming van investeringsstromen uit te voeren.

De duurzaamheid van de investeringen zal bevorderd moeten worden doordat in de markt de juiste prikkels bestaan. Afbouw van onduurzame subsidies en het internaliseren van milieukosten zijn belangrijke voorwaarden voor duurzame investeringen. Nederland zal acties op dit terrein in EU-kader bepleiten.

Het Implementatieplan spreekt ten behoeve van de noodzakelijke verduurzaming van productie en consumptie over een raamwerk van 10 jaren programma's met acties onder meer de volgende terreinen: grotere eco-efficiency, betere consumenteninformatie, het internaliseren van milieukosten, de overdracht van schone technologie, de toepassing van levenscyclus-analyse, het bevorderen van investeringen in schonere productie en het integreren van duurzaamheidsoverwegingen bij investeringen in infrastructuur. Duurzame productie- en consumptiepatronen zouden geïntegreerd moeten worden in duurzaamheidsstrategieën en waar van toepassing armoedebestrijdingsstrategieën.

Samenhang

Het is van belang de samenhang tussen milieu- en ontwikkelingssamenwerkingsbeleid de komende jaren verder te versterken. Bevordering van "pro-poor-growth" mag niet ten koste gaan van behoud van natuurlijke hulpbronnen en biodiversiteit. Omgekeerd mag de zorg om natuur- en milieu niet betekenen dat armoedebestrijding op het tweede plan komt. Nederland zet in op acties waarbij beide doelen gelijktijdig kunnen worden nagestreefd.

Daarbij gaat het om beleid waarbij de mogelijkheden zijn ingebouwd voor arme bevolkingsgroepen om inkomsten te genereren en waarbij niet exclusief gefocust wordt op bescherming en de daarmee gemoeide kosten van milieu- en natuurbeleid. Benefitsharing, een evenwichtige en rechtvaardige regeling van rechten en plichten op zaken als intellectueel eigendom, vaststelling van duurzame (vangst)quota, fair trade en gecertificeerde handel bieden mogelijkheden om het behoud van milieu, natuurlijke hulpbronnen en biodiversiteit te combineren met het doel van armoedebestrijding.

Nieuwe accenten.

Naast het bestaand beleid is een aantal nieuwe accenten zichtbaar:

1. Beleidsdialoog

Ownership is een belangrijk uitgangspunt voor het ontwikkelingssamenwerkingsbeleid. WSSD heeft met de focus op WEHAB echter ook een aantal beleidsvelden aangeduid die niet zonder meer als prioriteit gekozen worden in nationale armoedebestrijdingstrategieën. Vanuit het WSSD-proces bestaat een zeker ownership voor deze prioriteiten maar er is een op specifieke landen toegesneden dialoog nodig om te zien of de WEHAB-thema's ook passen binnen nationale armoedebestrijdingstrategieën. Nederland zal voor de WEHAB-thema's nagaan op welke wijze deze thema's als onderdeel van sectorale aanpak van armoedebestrijding verder uitgewerkt kunnen worden. Dit betekent dus een goede dialoog over nationale prioriteiten en een zorgvuldige analyse van de mogelijke blokkades om doelstellingen op het gebied van WEHAB thema's nationaal waar te kunnen maken.

2. Partnerships

Deze doelgerichte samenwerkingsverbanden tussen overheden, bedrijven, internationale organisaties en NGO's hebben tijdens de WSSD een belangrijke impuls gekregen. Ook Nederland heeft op dit vlak in Johannesburg een aantal nieuwe afspraken gemaakt. Een overzicht van de afspraken, die voortvloeien uit Johannesburg vindt u in bijlage 1. Zoals gesteld in het Verslag van de WSSD aan de Kamer (d.d. 1 oktober 2002) is aan deze Nederlandse betrokkenheid bij nieuwe partnerships wel een aantal voorwaarden gesteld. De belangrijkste daarvan zijn: ownership en wederkerigheid in de samenwerkingsrelatie; aansluiting bij de WEHAB-thema's en, waar mogelijk, focus op Afrika en aansluiting bij de inzet van Nederland in multilaterale kaders. Een partnership-initiatief moet in alle gevallen gebaseerd zijn op de vraag in een ontwikkelingsland, er mag geen sprake zijn van aanbodsuring. Partnerships ontlenen hun toegevoegde waarde voor een belangrijk deel aan de extra inzet van kennis, ervaring en geld door bedrijven en NGO's en aan het maatschappelijk draagvlak dat op die wijze voor duurzame ontwikkeling wordt gecreëerd. Om die inzet en betrokkenheid maximaal te stimuleren zal de komende maanden intensief met betrokkenen over de verdere invulling van de in de bijlage genoemde partnerships worden overlegd. De bijgevoegde lijst van partnerships is niet volledig. De komende maanden zal ook op dit punt verdere uitwerking plaats vinden, waarbij ook gekeken wordt naar andere vormen van publiek/private samenwerking. In het voorjaar zult u via een brief nader geïnformeerd worden over de stand van zaken rond de WSSD-partnerships.

3. Financiering.

De financiering van deze Internationale Strategie zal gepaard gaan met een herallocatie van middelen, binnen bestaande financiële kaders en binnen de kaders van het vastgestelde landen- en sectorbeleid

De Internationale Strategie zal zoveel mogelijk binnen bestaande programma's worden uitgevoerd. Voor verdere intensivering van de WSSD-uitkomsten zal, naast bijdragen van andere departementen, voorshands een startbedrag van 30 mln. euro per jaar uit ODA-middelen beschikbaar worden gesteld.

Van dit bedrag is in deze fase circa 25 mln. euro indicatief toegewezen aan specifieke activiteiten en partnership-programma's, welke zijn aangegeven in de desbetreffende hoofdstukken.

Deze ODA-middelen zijn verkregen via her-allocatie binnen het beschikbare ODA-budget. Een eventuele overschrijding wordt binnen het ODA-budget geacommodeerd.

Ook de mondiale financiering van het internationale milieu- en natuurbehoud zal de komende jaren aandacht behoeven. De Global Environment Facility blijft het primaire fonds voor de financiering van de incrementele kosten van activiteiten gericht op het mondiale behoud van milieu, biodiversiteit en natuurlijke hulpbronnen. Er zal de komende jaren aandacht worden besteed aan het vergroten van de betrokkenheid van de private sector, onder meer via co-financiering. De mogelijke bijdrage van het bedrijfsleven, al dan niet via co-financiering, zal daarbij een belangrijke rol spelen. Daarnaast is de verkenning van alternatieve vormen van financiering van belang, onder andere in het kader van de discussie over Global Public Goods.

Hoofdstuk 2: Institutionele follow-up

De implementatie van de uitkomsten van WSSD vraagt op meerdere niveaus om adequate aansturing: op nationaal niveau, in de EU, en op mondiaal niveau.

Nationaal

De politieke regie en coördinatie met betrekking tot het actieprogramma vindt plaats in de RROM. Daar wordt, onder voorzitterschap van de MP, de noodzakelijke samenhang en coherentie bewaakt tussen de Nationale en de Internationale Strategie en daar wordt gestuurd op allocatie van middelen. De Staatssecretaris voor OS is eerst verantwoordelijke voor de aansturing van het internationale deel van de strategie, de Staatssecretaris van VROM is dat voor het nationale deel. Voor de uitvoering van specifieke programma's zijn de betrokken departementen eerst verantwoordelijk. De interdepartementale afstemming voor de Internationale Strategie vindt plaats in de Taskforce Johannesburg. Het kabinet zal over de voortgang in de uitvoering van het actieprogramma jaarlijks integraal verslag doen.

EU

De algemene aansturing in EU verband zal plaatsvinden via de RAZEB. Via de andere Raadsformaties zullen de afzonderlijke sectoren van duurzame ontwikkeling aan de orde komen. De voortgang van de uitvoering moet worden meegenomen bij het monitoren van de voortgang van de Europese Duurzaamheidsstrategie, die jaarlijks tijdens de Voorjaars-Top op de agenda staat.

Mondiaal

De afspraken van de Millennium Top (de MDG's), van Financing for Development, Agenda 21 en van de WSSD moeten in onderlinge samenhang worden uitgevoerd. De doelen die in deze documenten zijn vastgelegd vormen de centrale doelen voor duurzame ontwikkeling. Ook de uitvoering van de Doha Development Agenda (DDA) draagt daaraan bij.

De Secretaris-Generaal rapporteert elk jaar aan de AVVN over de voortgang die bij het nastreven van de Millennium Development Goals is geboekt. Ten behoeve van die rapportage is een 'roadmap' opgesteld. Het kabinet zet zich er voor in om de doelen die in Johannesburg zijn bekrachtigd onderdeel uit te laten maken van de follow-up van de MDG's door ze bij de bespreking van een volgend roadmap-document te betrekken.

Het is van groot belang, dat de VN- en de Bretton Woods-instellingen onderling tot goede werkafspraken komen over de uitvoering van het WSSD-Implementatieplan. Nederland is van mening dat de WEHAB-thema's mogelijkheden bieden om deze samenwerking te stroomlijnen. De Commission for Sustainable Development (CSD) zal daarbij de centrale rol moeten behouden en katalyserend moeten zijn bij de uitvoering van acties.

In februari 2003 wordt het rapport van het VN-secretariaat verwacht, met daarin voorstellen voor het komende vijfjarig werkprogramma van CSD. Dit werkprogramma wordt in de CSD-zitting in april/mei 2003 besproken. Nederland zet in op aandacht voor de WEHAB-thema's met als dwarsdoorsnijdende thema's armoedebestrijding en duurzame consumptie- en productiepatronen en een regionale focus op Afrika. De bestaande High Level Dialogue in de AVVN is aangewezen als het forum voor monitoring van de afspraken van Financing for Development. Nederland zoekt ook hier naar synergie door, samen met anderen, te bezien hoe hoe dit verbonden kan worden aan de monitoring van de MDG's en de uitkomsten van de WSSD.

Hoofdstuk 3: water

1. Wat zijn de uitkomsten van de WSSD?

- Het aantal mensen zonder toegang tot schoon drinkwater en sanitaire voorzieningen moet in 2015 zijn gehalveerd.
- Voor 2020 dienen chemicaliën zodanig gebruikt en geproduceerd te worden dat negatieve effecten op gezondheid, water en milieu geminimaliseerd worden.
- De vervuiling vanaf land bij kleine eilandstaten moet teruggedrongen worden. Het mondiale programma dat zich bezighoudt met de terugdringing van vervuiling vanaf land (UNEP/GPA: Global Programme of Action) moet voor 2004 geïmplementeerd worden.
- Er moet een integraal beheersplan voor zeeën en kustwateren komen, inclusief de "Exclusieve Economische Zone".
- Er zijn acties afgesproken voor herstel van overbeviste bestanden, het tegengaan van illegale visserij en het bereiken van een duurzame visserij, uiterlijk in 2015. Om kwetsbare ecologische gebieden beter te kunnen beschermen is overeengekomen om een wereldwijd netwerk van (mariene) beschermde gebieden op te zetten in 2012.
- In het kader van het CGIAR 'Water and Food Challenge Programme' zal onderzoek worden gedaan naar het verhogen van de waterproductiviteit in de landbouw, 'more crop per drop'. De Africa Water Task Force heeft de 'Africa Water Facility' gelanceerd met het doel om de enorme investeringen die nodig zijn in de watersector in Afrika te realiseren. De EU heeft aangekondigd dat ze middels haar 'EU Water Initiative' dit streven zal ondersteunen.
- De twaalf zgn. 'Newly Independent States' (voormalige Sovjet republieken) hebben een gemeenschappelijke milieustrategie aangekondigd waar een water onderdeel in zit. Naast Afrikaanse componenten kent het EU water initiatief een component voor deze 'NIS' landen.
- Alle landen dienen voor 2005 nationale plannen te ontwikkelen voor geïntegreerd waterbeheer

2. Hoe verhouden zich deze uitkomsten tot MDG's ?

De WSSD uitkomsten op het gebied van drinkwater zijn direct gerelateerd aan de MDG's over het vergroten van de toegang tot veilig drinkwater en sanitaire voorzieningen, het bestrijden van belangrijke ziektes, het verbeteren van het leven van bewoners van krottenwijken. Het duurzaam gebruik van de hulpbron water en het terugdringen van uitputting daarvan sluit daarbij aan.

Voor Afrika wordt speciale aandacht gevraagd voor de verdere ontwikkeling van waterbronnen, het verbeteren van de landbouwproductiviteit en voedselveiligheid en de ondersteuning van de Habitat agenda (m.n. basisvoorzieningen). Het implementatieplan legt een duidelijk verband tussen water en andere sectoren als landbouw, gezondheid en milieu.

3. Wat doet Nederland al?

Nederland ondersteunt internationale processen en programma's die voortkomen uit het 2e Wereld Water Forum (WWF2, Den Haag, 2000). Nederland werkt daarbij nauw samen met internationale organisaties en ontwikkelingsbanken. Zo is er bijvoorbeeld samen met de Wereldbank het Bank-Netherlands Water Partnership Programme opgezet, dat zich richt op versterking van institutionele kennis, onder meer van drainage.

Als voorbeeld geldt hierbij de Nederlandse steun aan het Global Water Partnership dat wereldwijd de invoering van nationale Integrated Water Resource Management-plannen nastreeft.

Nederland zet zich actief in voor het integreren van water in relatie tot voedselzekerheid en ecosystemen. Het doel is het bevorderen van doelmatig watergebruik ten behoeve van duurzame voedselproductie én het bevorderen van duurzaam gebruik en behoud van waterecosystemen, met nadruk op de Integratie en synergie van beide doelen. Nederland zal zich blijven inzetten voor de WSSD-afspraken m.b.t. visserij.

4. Wat gaat Nederland additioneel doen?

- Nederland zal nauw samenwerken met de "UN Task Force for the Implementation of the Water-related Millenium Development Goals en met andere fora op watergebied. Nederland zal mogelijkheden voor nieuwe initiatieven onderzoeken op het gebied van water en sanitatie, waarbij op gemeenschapsniveau maximale participatie door doelgroepen zal worden nagestreefd met daarbij aandacht voor gender aspecten. Prioriteit zal worden gegeven aan ondersteuning via het multilaterale kanaal (EU, VN instellingen, IFI's en internationale organisaties). Naast sanitatie zullen mogelijk ook op het gebied van integraal waterbeheer, en beheer van het mariene milieu nieuwe activiteiten worden ondersteund. Ook hiervoor geldt een nadruk op multilaterale ondersteuning voor regionale samenwerking, zowel op het gebied van zoetwater als op het gebied van het mariene milieu. Voor waterbeheer zal de watersysteem- en stroomgebiedbenadering centraal komen te staan. Dit moet leiden tot een samenhangende aanpak van regionale grensoverschrijdende problemen. Op het gebied van stroomgebiedbenadering zal Nederland speciale aandacht geven aan het uitwisselen van (institutionele/technische) kennis op dit terrein. Het Nile Basin Initiative, waarin Nederland reeds samenwerkt met de Wereldbank en vele andere donoren, zal als voorbeeld gelden voor nieuw te ontwikkelen initiatieven en partnerships.
- Nederland zal zich inzetten voor het betrekken van andere donoren bij nieuwe partnerships. Nieuw is ook de voorgenomen samenwerking met het Nederlandse bedrijfsleven op het gebied van waterbeheer in ontwikkelingslanden middels public-private partnerships. Nederland zal zich ook inzetten voor zuivering en hergebruik van water om aan de stijgende vraag naar water te kunnen voldoen, met name in landen en regio's met waterschaarste. Andere Nederlandse voornemens op dit gebied zijn:
 - het twinnen van stroomgebiedcommissies;
 - versterken van regionale zeeconventies;
 - biodiversiteits herstel door aanpak via ecologische kwaliteits-doelstellingen.
 - Deze worden gefinancierd uit non-ODA-gelden.
- Nederland ondersteunt de "International Dialogue on Water and Climate. Verwacht wordt dat ontwikkelingslanden het zwaarst worden getroffen door klimaatverandering en binnen deze landen met name de kwetsbare groepen, zoals vrouwen en armen. Activiteiten die hieruit voortvloeien liggen in eerste instantie in het vergroten van de weerbaarheid van kwetsbare groepen. Mogelijkheden worden onderzocht voor ondersteuning van de follow-up hiervan.
- Tijdens het WWF2 zijn de partnerships "Partners in Water for Food" en "Water and Ecosystems" gestart. Deze programma's zullen worden samengevoegd. Nederland zal zich inzetten om deze geïntegreerde inzet internationaal voor het voetlicht te brengen, onder andere bij het a.s. WWF 3. Middelen om deze doelen te bereiken zijn capaciteits- en institutionele opbouw en kennisontwikkeling en – uitwisseling. Het betreft hier een inzet vanuit non-ODA middelen, zoals Partners voor Water. Om de relatie tussen water, landbouw en voedselvoorziening te verbreden is het intensiveren van een bestaande samenwerking tussen Nederland en de FAO nodig. Deze mondiale organisatie op het gebied van landbouw en voedselvoorziening zou een belangrijke rol kunnen spelen in het integreren van water en voedsel.

- De focus op Afrika zal met name worden ingevuld via het multilaterale kanaal. Het reeds genoemde partnership t.b.v. de African Water Facility lijkt hiertoe goede aanknopingspunten te bieden. Verder zullen zowel via het 'EU Water Initiative' als via de Wereldbank mogelijkheden worden onderzocht om bij te dragen aan (grensoverschrijdend) River Basin Management.

5. Welk concrete resultaten worden beoogd?

Samen met ontwikkelingslanden en in coördinatie met andere donoren, internationale organisaties, bedrijven en NGO's zal worden gewerkt aan:

- a. bijdragen aan het behalen van de MDG targets in 12 Afrikaanse landen en 5 landen daarbuiten via het multilaterale kanaal;
- b. bijdragen via multilaterale kanalen aan totstandkoming van plannen voor geïntegreerd waterbeheer in 10 landen, waarvan minstens 6 in Afrika; een participatieve benadering met aandacht voor gender aspecten zal hierbij worden gevolgd;
- c. totstandkoming van nieuwe partnership programma's die zijn gericht op publiek-private samenwerking en op samenwerking met het maatschappelijk middenveld;
- d. Nederlandse betrokkenheid bij verbeterd beheer van 6 regionale river basins, waarvan 4 in Afrika en 2 daarbuiten; hier zal met name sprake zijn van een multilaterale aanpak;
- e. een verbeterde samenwerking tussen enerzijds de internationale watersector en anderzijds andere sectoren waarin waterbeheer een belangrijke rol speelt, zoals landbouw, milieu, gezondheid, energie, klimaat, visserij, Hiermee hangt samen een betere afstemming tussen de verschillende conventies op het gebied van biodiversiteit, verwoestijning en klimaatverandering;
- f. verder ondersteunen van capacity building, netwerken en institutionele ontwikkeling t.b.v. waterbeheer. Gestreefd wordt naar een optimale inzet van Nederlandse ervaring en expertise;
- g. een betere integratie en wederzijdse versterking van de uitkomsten van water overleg tijdens de World Water Fora met de uitkomsten van de WSSD;
- h. formuleren van ecologische kwaliteitsdoelstellingen voor het mariene milieu, o.a. middels deelname aan de formulering van de EU mariene strategie;
- i. bijdragen aan totstandkoming van het netwerk van (mariene) beschermde gebieden, waarbij minstens 5 Afrikaanse kustgebieden; ook hier zal met name sprake zijn van een multilaterale aanpak;
- j. actieve ondersteuning van de versterking van regionale zeeconventies, waaronder tenminste 1 in Afrika;
- k. het bevorderen van een betere coördinatie tussen donoren (bilateraal en multilateraal) en specifiek tussen de VN en financiële instellingen (IFI's).

6. Wanneer zijn deze resultaten bereikt?

Het WSSD Plan of Implementation geeft voor verschillende doelstellingen een duidelijke einddatum. Het UNEP/GPA programma dient voor 2004 te zijn geïmplementeerd. In 2005 zullen plannen voor geïntegreerd waterbeheer moeten worden ontwikkeld. In 2012 moet een netwerk gereed zijn van mariene beschermde gebieden. Voor bijdragen aan de MDG -doelstellingen geldt het jaar 2015 als ijkpunt, evenals voor het bereiken van een duurzame vorm van visserij.

7. Ingezette middelen

Het kabinet zal zich inzetten voor het interdepartementale programma 'Partners voor Water' bij de uitwerking van het WSSD actieplan.

Er wordt deelgenomen aan drie partnerships, d.m.v. 5 mln. euro uit re-allocatie van bestaande middelen en 3 mln. euro additionele fondsen. Deze zijn als volgt verdeeld:

- EU Initiative Water for Life: 4 mln. euro per jaar vanaf 2003
- US Initiative Focus on Sanitation: 1 mln. euro per jaar vanaf 2003
- Africa Water Facility: 3 mln. euro per jaar vanaf 2003

Tevens zal via het Ministerie van Verkeer en Waterstaat ondersteuning in expertise (en mogelijk financiële bijdragen via Partners Voor Water) gegeven worden aan de partnerships:

- USA 'white water to blue water'
- UNEP Regional Seas Programme (OSPAR)

Het Global Water Partnership wordt reeds financieel ondersteund voor de periode 2002-2006

Er zal actief worden gezocht naar samenwerking met partijen uit het Nederlands bedrijfsleven, zoals het NWP en het maatschappelijk middenveld.

Hoofdstuk 4: Energie

1. Wat zijn de uitkomsten van de WSSD.

De WSSD heeft energie voor het eerst sinds lange tijd prominent op de internationale agenda geplaatst, zowel in het kader van armoedebestrijding als in verband met duurzame productie- en consumptiepatronen.

De belangrijkste uitkomsten zijn:

- Gezamenlijke actie om op alle niveaus te streven naar toegang tot betrouwbare en betaalbare energie voor de armen om bij te dragen aan de Millennium Development Goals
- Oproep tot het afbouwen van milieu-onvriendelijke subsidies.
- Acties om marktsignalen op energiegebied te versterken en marktverstoringen te verminderen, inclusief hervorming van belastingen en uitfasering van schadelijke en onduurzame subsidies.
- een brede coalitie van landen die zich willen binden aan ambitieuze kwantitatieve doelstellingen voor 2015 voor hernieuwbare energie op initiatief van EU en geassocieerde landen, Noorwegen, Zwitserland, Mexico, Brazilië, Uganda, en de kleine eilandstaten.

2. Hoe verhoudt het thema energie zich tot de Millennium Development Goals

Toegang tot energie is een van de voorwaarden voor ontwikkeling en vrijwel alle millenniumdoelen zijn er mee gebaat. Twee miljard mensen, waarvan een belangrijk deel in ruraal Afrika, ontberen een moderne, veilige en betaalbare energievoorziening. Zij zijn bijna volledig afhankelijk van biomassa (brandhout, oogstafval, gedroogde mest). Dit heeft belangrijke gevolgen voor de gezondheid, met name van vrouwen en meisjes; het beperkt de ontwikkeling van rurale gebieden en sluit grote groepen mensen uit. In het WSSD-implementatieplan werd dit verband tussen armoede en energie erkend.

Het thema van energievoorziening speelt een centrale rol bij de andere WEHAB thema's. Zo is energie onmisbaar in de gezondheidssector, in de watersector, en in de landbouw. De relatie met biodiversiteit ligt in het veelvuldig gebruik van brandhout als enige energiebron door armen in ontwikkelingslanden. Hoewel duurzaam gebruik van brandhout mogelijk is, is hiervan in vele gevallen geen sprake en worden houtreserves uitgeput met nadelige gevolgen voor leefomgeving en biodiversiteit.

3. Wat doet Nederland al?

Verbetering van de toegang tot moderne energie voor de armen in ontwikkelingslanden vergt een geïntegreerde benadering, metj een koppeling aan nationale strategieën voor armoedebestrijding en duurzame ontwikkeling, zoals PRSP. Het Clean Development Mechanism is primair bedoeld om klimaatverandering tegen te gaan via het verkrijgen van CO₂-credits. Bij de implementatie van dit programma zal Nederland ook aandacht geven om dit bij te laten dragen aan duurzame ontwikkeling.

(a) Bilaterale samenwerking

In enkele milieu themalanden zijn activiteiten op het gebied van rurale energievoorziening in uitvoering (Senegal, China, Nepal). Van de 19+3 landen heeft Bangladesh 'Rurale Elektrificatie' gekozen als een sector voor bilaterale samenwerking met Nederland.

Er worden regionale programma's gesteund in Afrika en Azië voor capaciteitsopbouw, beleidsinnovatie en institutionele versterking.

Daarnaast zijn het kader van het programma *Activities Implemented Jointly* in 13 landen kleinschalige activiteiten gestart op het gebied van energie-efficiëntie en energievoorziening.

(b) Multilaterale samenwerking

Nederland draagt financieel bij aan fondsen voor duurzame energie en energiebesparing bij de Wereldbank, de Afrikaanse Ontwikkelingsbank en de Aziatische Ontwikkelingsbank. Met de Wereldbank en de Inter-Amerikaanse Ontwikkelingsbank zijn partnerships opgezet om milieuaspecten binnen de activiteiten van de bank te integreren.

Tevens worden ontwikkelingslanden ondersteund bij vernieuwing van het energie- en milieubeleid, leningen in de sector bevatten dan een duurzame energie component.

(c) Rol van bedrijfsleven

Nederland stimuleert particuliere bedrijven om te investeren in ontwikkelingslanden en bij te dragen aan de overdracht van milieutechnologie. Het MILIEV-programma is speciaal ontwikkeld om initiatieven vanuit de private sector te ondersteunen door 35% van de kosten te subsidiëren. In Nederland bestaan al belastingvoordelen om groene en sociaal-ethische investeringen te stimuleren.

4. Wat gaan we additioneel doen?

Nederland wil zich inzetten voor de toegang tot energie, gekoppeld aan het MDG voor armoede, met als concrete doelstelling de halvering van het aantal mensen dat geen toegang heeft tot betrouwbare energievoorziening in het jaar 2015.

Nieuwe impulsen hiervoor kunnen zijn:

- Mogelijkheden voor drie regionale programma's voor de versterking van energie kenniscentra in ontwikkelingslanden zullen worden onderzocht. Het gaat hier om ENERGIA, een netwerk voor gender en energie; het wereldwijde programma *Enabling Acces to Sustainable Energy* en ESAMI ENERGIA in Afrika.
- Gezien de teruglopende investeringen in de energiesector is het van belang dat IFI'S zich meer richten op energie voor de armen, en dat ze de benodigde expertise opbouwen voor investeringen op dit gebied. De samenwerking tussen de verschillende IFI's moet worden verbeterd.
- Via partnerships wordt bedrijven een platform van *stakeholders* en een 'marktplaats' geboden om te komen tot samenwerking op het gebied van private investeringen. Er zijn reeds directe voorstellen voor samenwerking tussen stakeholders ontvangen zoals bijvoorbeeld *The Million Solar Homes Fund* van Shell en de WB, een voorstel voor samenwerking met de ADB van E&Co en *The Solar Export Group*. Deze voorstellen zullen nader worden beoordeeld.
- Technologie voor energievoorziening zal voor een deel binnen de landen zelf ontwikkeld worden, vooral binnen die ontwikkelingslanden met een grote interne markt. Technologieoverdracht zal zich vooral richten op landen met een innovatief technologie programma. Nederland richt zich daarbij vooral op zon- en windenergie en energiebesparing.

- Nederland is voornemens om enkele activiteiten ter bevordering van niet-gemotoriseerd vervoer in stedelijke gebieden, zoals in het *Sustainable Cities Programme* van UN-Habitat/UNEP, het *Clean Air Initiative* van de WB en een recent voorstel door de ICE (*Interface for Cycling Expertise*). De beoordeling van dit laatste voorstel wordt eind 2002 afgerond.
- Het *Global Village Energy Partnership (GVEP)* streeft armoedebestrijding en duurzame ontwikkeling na door versnelde toegang tot moderne energievoorziening voor mensen die daar nog niet over beschikken. Het partnership kent inmiddels zo'n 80 partners: naast de Wereldbank zijn dat UNDP, donorlanden, ontwikkelingslanden, NGO's en bedrijven. Nederland is lid van de stuurgroep en zal bijdragen aan het GVEP-secretariaat.
- Nederland is betrokken geweest bij de totstandkoming van het *EU partnership Energy for poverty eradication and sustainable development (EUPE)*.
- Het energiebeleid binnen EU/DG Development sluit, door zijn sterke focus op technologie en technische assistentie niet goed aan bij de 'common sense' over armoedebestrijding, waarbij juist de specifieke behoefte, capaciteit en armoedestrategie van het ontwikkelingsland bepalend is. Stroomlijning van energievraagstukken binnen de prioritaire terreinen voor ontwikkelingssamenwerking van de EU is nodig om te komen tot betere besteding van EU-ontwikkelingsgelden aan energie.
- Het EU-partnership tussen lidstaten, bedrijven, NGO's en ontwikkelingslanden kan een goede uitvoering geven aan het EU-ontwikkelingsbeleid op het gebied van energie. Voor Nederland (en andere like minded donoren als het VK, Duitsland, Denemarken), is dit partnership een goed middel om de EU-ontwikkelingssamenwerking bij te stellen.
- Op multilateraal gebied wordt overwogen om binnen het bestaande partnershipprogramma met de FAO een speciaal loket in te richten voor de relatie tussen bosbeheer en brandhoutgebruik. Binnen het nieuw te formuleren partnership met UNDP zal aandacht worden besteed aan duurzame energie in relatie tot armoedebestrijding.
- In bilateraal kader moeten – via een analyse van de energiebehoeften - mogelijkheden worden onderzocht om de energie-component toe te voegen aan de andere ontwikkelingssectoren. Van de 19+3 landen heeft alleen Bangladesh energie als sector gekozen.
- Het beleid met betrekking tot het biomassa-vraagstuk in relatie tot het duurzaam beheer van de 'droge' bossen zal worden uitgewerkt zodat met name in Afrika energieaspecten in het duurzaam bosbeheer kunnen worden meegenomen.
- Beide analyses zijn eind 2003 gereed. In overleg met de ambassades zal een dialoog worden gestart over de energiebehoeften binnen de verschillende sectoren voor bilaterale samenwerking. Dat wil zeggen dat energievoorziening inpasbaar en ondergeschikt wordt gemaakt aan de specifieke doelstellingen die binnen elke sector zijn gesteld en de beschikbare uitvoeringscapaciteit van de betrokken ambassades.

- Nederland zal in EU-verband aandringen op een nadere beschouwing van milieuvriendelijke en onduurzame subsidies op energiegebied. Nederland wil dat volgend jaar binnen de EU een strategie wordt opgesteld om deze subsidies uit te faseren. Bovendien is het gewenst dat milieueffecten van verschillende vormen van energie voortaan in de marktprijzen tot uitdrukking worden gebracht.
- De EU heeft het initiatief genomen om de Coalitie voor Duurzame Energie verder te ontwikkelen. Tijdens de 8e Conferentie van Partijen van het Klimaatverdrag eind oktober 2002 in New Delhi werd hierover het volgende afgesproken:
 - De committering om vernieuwbare energie te bevorderen en verhoging van het aandeel in de totale mondiale energievoorziening;
 - De erkenning van hernieuwbare energie als essentieel onderdeel voor duurzame ontwikkeling en het aanpakken van het broeikaseffect;
 - Bevordering van samenwerking, ontwikkelen en bevordering van nieuwe technologie voor hernieuwbare energie;
 - Benutting van de partnerschappen voor het bereiken van de doelen.
 Nederland zal via de EU bijdragen om deze coalitie verder uit te breiden en te verdiepen.

5. Welk concreet resultaat wordt beoogd?

- a) Een kwantitatieve koppeling tussen het MDG armoede en de doelstelling tot het verbeteren van de toegang tot energie voor de armen m.a.w. meer mensen via bilaterale en multilaterale kanalen van moderne energie te voorzien voor 2015.
- b) Een significante bijdrage aan het verbeteren van de toegang tot moderne, veilige en betaalbare energievoorziening voor de armen in ontwikkelingslanden.
- c) Via het EU-partnership, beïnvloeden van het EU-ontwikkelingsbeleid op het gebied van energie en het stimuleren van EU-uitgaven op dit gebied.
- d) Via het GVEP, bijdragen aan de totstandkoming van nationale actieplannen (vijf per jaar, de eerste vijf zijn gereed eind 2003).
- e) Via het bilaterale kanaal, bijdragen aan de nationale prioriteiten vastgelegd in de PRSP's door energiebehoeften in die sectoren in kaart te brengen en mogelijke activiteiten te implementeren.
- f) In kaart brengen van de nationale energiestrategieën en behoeften in de 19+3 landen.
- g) Het formuleren van een beleid t.a.v. duurzaam bosbeheer in relatie tot biomassa energie.
- h) intensivering, in nauw overleg met betrokken landen, van energieactiviteiten binnen de bestaande sectoren voor bilaterale samenwerking.
- i) In 2003 komt een strategie tot stand voor het uitfasen van milieuvriendelijke subsidies voor energie in EU-verband. Nederland zal in EU-verband bijdragen om de Duurzame energie coalitie verder uit te breiden en te verdiepen.

6. Wanneer dient dit resultaat bereikt?

Dit verschilt per doelstelling. Doelstellingen a) en e) weerspiegelen rechtstreeks de voornemens uit het WSSD-implementatieplan. Hiervoor wordt een eindlijn van 2015 ingesteld. Doelstellingen c), en d) moeten zijn gerealiseerd voor 2005. Doelstelling b) karakteriseert een proces; dit proces zal eind 2004 worden geëvalueerd.

7. Welke middelen worden ingezet?

Armoedebestrijding

Energie voor 10 mln. mensen (2 mln. huishoudens) d.m.v.:

- Global Village Initiative: 2,5 mln. euro per jaar
- EU Energy Partnership for Poverty Eradication: 1 mln. euro per jaar

Een additioneel bedrag van 6,5 mln. euro per jaar is beschikbaar voor nog nader in te vullen additionele activiteiten met multilaterale organisaties en/of publiek/private samenwerking op energiegebied.

Naast de reeds verleende financiering van 8,2 mln. euro voor het UN Habitat Partnership Sustainable Cities, is het voornemen een extra bijdrage van 1 mln. euro per jaar vanaf 2003 voor 5 jaar te verstrekken voor het onderdeel 'geïntegreerde afvalverwerking Sub Sahara Africa.

Hoofdstuk 5: gezondheid

1. Wat zijn de uitkomsten van de WSSD.

- De erkenning dat gezondheidswinst is te halen buiten de gezondheidssector als zodanig, bijvoorbeeld door acties op het gebied van schoon en voldoende water en sanitatie, gezonde voeding en goede huisvesting, schone lucht en een leefomgeving vrij van chemicaliën, onderwijs - met name van meisjes en vrouwen.
- Versterken van de capaciteit van gezondheidszorgsystemen.
- Specifieke aandacht voor het terugdringen van HIV/AIDS; met name gericht op het terugdringen van de HIV-infectie van jonge mensen.
- Speciale aandacht is gevraagd voor de gevolgen van luchtverontreiniging voor vrouwen en kinderen, zijnde de meest kwetsbare groepen.
- Speciale aandacht voor de reproductieve gezondheid

2. Hoe verhoudt het thema gezondheid zich tot de Millennium Development Goals

Een goede gezondheid is een belangrijke voorwaarde voor ontwikkeling. Er is een directe link met de MDG's over het terugdringen kindersterfte, het terugdringen van moedersterfte en het bestrijden van HIV/AIDS en ander infectieziekten.

De combinatie van gezondheidsproblemen concentreert zich met name in Afrika waar de cijfers van kinder- en moedersterfte nog steeds onaanvaardbaar hoog zijn. Bovendien zijn de gevolgen van de AIDS epidemie het meest zichtbaar in Zuidelijk en Oost-Afrika, hoewel de effecten zich ook meer en meer in Zuid- en Zuidoost Azië en het Caribische gebied aftekenen. De AIDS-epidemie is een ontwikkelingsprobleem en niet 'slechts' een gezondheidsprobleem en verdient als zodanig een multisectorale aanpak. Dit is onvoldoende uit de WSSD naar voren gekomen.

3. Wat doet Nederland al?

Verbetering van de gezondheid van armen in ontwikkelingslanden vraagt een geïntegreerde benadering en een plaats in de nationale armoedebestrijdingsstrategieën (PRSP's). Tevens is er expliciete aandacht nodig voor het verbeteren van toegang van armen tot gezondheidszorgsystemen. Nederland werkt hieraan via de drie kanalen: bilateraal, multilateraal en via (inter)nationale NGO's en wereldwijde partnership programma's. Tevens is er sprake van samenwerking met landen in Midden- en Oost-Europa via het MATRA programma.

(a) Bilaterale samenwerking

In 12 landen (waarvan 7 in Afrika) ondersteunt Nederland in samenwerking met andere donoren middels de Sectorale benadering de gezondheidssector. Ingezet wordt op het versterken van de gezondheidszorgsystemen.

(b) Multilaterale samenwerking

Via de WHO, UNICEF, UNFPA, UNAIDS en de WB zet Nederland ook in op het terugdringen van armoede gerelateerde gezondheidsproblemen, verbeteren van gezondheidszorgsystemen, (waaronder het verbeteren van de beschikbaarheid en betaalbaarheid van de essentiële geneesmiddelen en de toegang daartoe), verbeteren van de reproductieve en seksuele gezondheid van met name jongeren en vrouwen, AIDS bestrijding, de verbetering van de gezondheid en rechten van het kind, verbetering van de voedingstoestand van met name kinderen en vrouwen etc.

(c) Maatschappelijke organisaties en Internationale Partnerships

Internationale NGO's worden ondersteund op het gebied van (zuigelingen)voeding, reproductieve en seksuele gezondheid, kinderen, HIV/AIDS, ouderen. De rol van maatschappelijke organisaties is van groot belang als aanvulling op de diensten van overheidswege, maar vooral ook voor lobby en beleidsbeïnvloeding.

Op het gebied van infectieziekten werkt Nederland bij voorbeeld ook via partnerships, maar ook als het gaat om het terugdringen van moedersterfte en kinderarbeid.

4. Wat gaan we additioneel doen?

- *Verbeteren van gezondheid en gezondheidszorgsystemen*

In toenemende mate zal aandacht worden gevraagd voor het daadwerkelijk toegankelijk en 'pro-poor' maken van die voorzieningen. Hiervoor wordt de Gezondheidssector op landenniveau ondersteund in dialoog met nationale overheden en samen met andere donoren.

Het vergroten van de beschikbaarheid van betaalbare essentiële geneesmiddelen en de toegang daartoe blijft een belangrijk aandachtspunt. Nederland streeft er in EU-verband naar dat de follow-up van de Doha Verklaring over TRIP's and Public Health concrete oplossingen biedt om de toegang te bevorderen tot medicijnen van goede kwaliteit tegen betaalbare prijzen in arme landen die geen productiecapaciteit hebben. Voorts zal Nederland in 2003 expliciet aandacht vragen voor "Primary Health Care, 25 jaar na Alma Ata" middels een symposium uitmondend in hernieuwde aandacht voor toegang tot gezondheidszorg voor allen.

- *Human resources in de gezondheidssector*

In toenemende mate wordt duidelijk dat de menselijke factor een knelpunt is in het verlenen van diensten in de gezondheidszorg. De gevolgen van de HIV/AIDS epidemie maken dit nog eens extra schrijnend duidelijk. Nederland zal in internationaal verband hiervoor aandacht vragen, zowel in beleidsoverleg met de relevante multilaterale organisaties (WHO, WB en UNAids) als in overleg met "like-minded" donoren. Een stappenplan voor actie zal begin 2003 worden opgesteld, met als uitgangspunt aansluiting bij reeds bestaande initiatieven.

- *Vaccinontwikkeling*

Nederland zal en bijdrage leveren aan het EDCTP (European and Developing Countries Platform for Clinical Trials and Poverty Related Diseases), een lange termijn partnership tussen 15 Europese lidstaten en meerdere landen uit sub-Sahara Afrika. Doel hiervan is om de ontwikkeling van nieuwe interventies (zowel preventief als therapeutisch) tegen HIV/AIDS, malaria en tuberculose te versnellen, middels het versterken en coördineren van het testen van veelbelovende kandidaat-producten in zogenaamde 'clinical trials' in sub-Sahara Afrika. Aan een Nederlandse bijdrage worden de volgende voorwaarden gesteld: aansluiting bij reeds andere bestaande vergelijkbare initiatieven, actieve betrokkenheid van ontwikkelingslanden, en het reglementeren van patenten en ownership en capaciteitsopbouw in ontwikkelingslanden. Half 2003 zal dit Platform operationeel worden. De Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) stelt zich kandidaat om het secretariaat van EDCTP naar Nederland te halen en zou zo een centrale coördinerende en ondersteunende rol kunnen spelen.

- *Bevolking en Reproductieve en Seksuele gezondheid*

Op het gebied van reproductieve en seksuele gezondheid blijft Nederland zich via alle kanalen en zowel qua aandacht als financieel onverminderd inzetten voor het overeind houden van het plan of action van de International Conference on Population and Development. Nederland geeft hierbij specifieke aandacht aan jongeren en vrouwen. Extra inspanningen zijn nodig gezien de druk die de VS opvoert om de afspraken van de ICPD en ICPD + 5 van tafel te krijgen.

- *Leefomgeving en gezondheid*
Wat betreft de directe link tussen leefomgeving en gezondheid, zal Nederland zich met name richten op kinderen en zich aansluiten bij het door de WHO gelanceerde "Healthy Environment for Children" initiatief. Dit overkoepelende initiatief geeft prioriteit aan (wereldwijde) interventies zoals: toegang tot water op huishoudniveau, hygiëne en sanitatie, luchtvervuiling, ziektevectoren, chemische vergiftigingen, verwondingen en ongevallen. Binnen het bestaande partnership met de WHO wordt overwogen een financiële bijdrage aan dit initiatief te geven. Voor de volgende periode zal opnieuw bekeken worden of additionele fondsen nodig zijn.
- *Sanitatie*
Zie het hoofdstuk over Water
- *Voeding*
Nederland zal zich aansluiten bij GAIN (Global Alliance for Improved Nutrition) een partnership dat zich richt op het ondersteunen van ontwikkelingslanden in het verrijken van voedingsmiddelen met micronutriënten (met name ijzer en vitamine A, de tekorten die vooral vrouwen en kinderen treffen) als onderdeel van een nationaal voedings-interventieplan. Nederland is voornemens om GAIN voor een periode van 4 jaar financieel te ondersteunen. Tevens zal een bijdrage worden gegeven aan het nieuwe Wereldwijde samenwerkingsverband Nutrition and Gender dat beoogt de intergeneratie cirkel van ondervoeding van meisjes en vrouwen te doorbreken. Speciale aandacht gaat in eerste instantie uit naar West-Afrika en Zuid-Oost Azië.
- *Niet overdraagbare (chronische) aandoeningen*
Chronische ziekten maken een steeds groter aandeel uit van de 'global burden of disease', De aanpak van chronische ziekten is kostbaar en zal de toch al onder druk staande gezondheidszorg systemen in ontwikkelingslanden onder nog grotere druk zetten als er niets wordt gedaan aan preventie ervan. Nederland zal bijdragen (via het partnership met de WHO) aan het opstellen van een 'Global Strategy on Diet and Physical Health'.
- *HIV/AIDS*
Gezien het brede ontwikkelingskarakter van deze problematiek zal vooral worden ingezet op het integreren van aandacht voor HIV/AIDS in andere sectoren dan de gezondheidszorg en in programma's in ontwikkelingslanden. Mainstreaming in ons eigen internationale beleid wordt nagestreefd.
- *Partnership: US EPA global fuel and vehicles*
'Tijdens de WSSD is het partnerschap over 'Clean Fuels and Vehicles Initiative' gelanceerd. Momenteel is slechts in 15% van de grootste steden van de wereld de luchtkwaliteit voldoende en slechte luchtkwaliteit leidt tot ongeveer 3 miljoen doden per jaar. Lood is daarboven schadelijk voor de ontwikkeling van kinderen. Dit partnerschap is gericht op het uitfasen van lood en vermindering van zwavel in brandstoffen met name in ontwikkelingslanden en is gericht op de ontwikkeling en aanvaarding van schonere brandstof- en voertuignormen, waarbij de samenwerking tussen overheden, industrie en NGO's centraal staat. De deelnemende partners zijn VS, Italië, Zuid-Afrika, Nederland, Latijns-Amerikaanse landen, Shell, vereniging van olieproducenten in de VS en de National Resource Defense Council uit de VS.

5. Welk concreet resultaat wordt beoogd?

- a) een substantiële bijdrage aan het verbeteren van gezondheidszorgsystemen en de toegang van armen tot die systemen, in met name Bangladesh, Burkina Faso, Ethiopië, Ghana, India, Jemen, Nicaragua, Mali, Mozambique, Tanzania, Vietnam, Zambia en Suriname.
- b) De problematiek van Human Resources in de Gezondheidssector in een aantal van de onder a) genoemde landen daadwerkelijk mee helpen aanpakken.
- c) In Europees verband ontwikkelen van vaccins op het gebied van infectieziekten in ontwikkelingslanden.
- d) Het belang van reproductieve en seksuele gezondheid bewaken en de follow-up van Cairo en Global Alliance for Improved Nutrition +5 helpen implementeren en niet laten ondergraven.
- e) Het (mede)financieren van het "Healthy Environment for Children" initiatief via de WHO.
- f) Het verbeteren van met name de kwalitatieve aspecten van voeding via verrijking voedingsmiddelen met micronutriënten en het verminderen van ondervoeding van meisjes en vrouwen .
- g) Het mede financieren van de "Global Strategy on Diet and Physical Health"
- h) Multisectorale aandacht voor HIV/AIDS en mainstreaming binnen het overheidsbeleid. (2003)
- i) Lood in benzine: uitfasering van gebruik van lood in benzine en verlaging van zwavelgehalte in benzine. Nederland zal via VROM bijdragen aan de financiering van het secretariaat bij UNEP.

6. Wanneer is dit resultaat bereikt?

Dit verschilt per doelstelling. Doelstelling i) weerspiegelt de voornemens uit het WSSD- implementatieplan en heeft daarmee als eindlijn 2015. Doelstelling b) moet in 2003 leiden tot een plan van aanpak en het definiëren in welke landen te beginnen, maar is onderdeel van een (internationaal) proces. Doelstelling g) heeft een duidelijke tijdindicatie, maar heeft na de WHA van 2004 nog follow-up voor implementatie. Doelstelling h) heeft als eindlijn eind 2003 wat betreft de mainstreaming, de rest is on-going. Doelstelling d) is on-going, maar heeft extra aandacht gezien de actualiteit. De meeste doelstellingen zijn processen die uiteindelijk in 2015 behaald moeten zijn.

7. Welke middelen zijn hiervoor beschikbaar

Een bijdrage van 5 mln. euro per jaar is beschikbaar voor het partnership vaccin-ontwikkeling.

Hoofdstuk 6: Landbouw

1. Wat zijn de uitkomsten van de WSSD?

Een belangrijk resultaat van de WSSD is dat landbouw – in het bredekader van rurale ontwikkeling - internationaal weer expliciet als een prominente sector t.b.v. de armoedebestrijding is erkend. In de rurale gebieden is landbouw voor zo'n 60-80% van de bevolking nog steeds de belangrijkste bron van inkomen. Belangrijkste uitkomsten zijn:

- de ontwikkeling van de landbouw wordt afgewogen in de bredere context van rurale ontwikkeling, op basis van integrale planning van land- en waterbeheer;
- beleid en wetgeving waarmee op heldere wijze rechten op land en water zijn geregeld, alsmede mogelijkheden worden geboden voor juridische zekerheid bij het gebruik van grond;
- versterking van de rol van vrouwen in rurale ontwikkeling, landbouw, voeding en voedselzekerheid;
- ontwikkelen en uitvoeren van nationale beleidsprogramma's voor landbouw en voedsel. Daarbij zullen Afrikaanse landen uiterlijk in 2005 de realisatie ter hand moeten nemen van hun voedselzekerheidsstrategie, binnen de kaders van hun programma's gericht op de bestrijding van armoede;
- het bevorderen van voedselzekerheid en voedselveiligheid vindt op een milieuvriendelijke manier plaats; en
- het verbeteren van marktwerking en markttoegang voor landbouwproducten;
- bevorderen van milieuvriendelijke landbouwmethoden, waaronder de biologische landbouw, met bijzondere aandacht voor bodemvruchtbaarheid en geïntegreerd beheer van plagen; en
- het keren van de neerwaartse trend in overheidsfinanciering voor duurzame landbouw.

2. Hoe verhouden deze uitkomsten zich tot de Millennium Development Goals?

De cruciale rol van landbouw komt ook tot uiting in de Millennium Doelstelling om uiterlijk in 2015 het percentage van de bevolking dat honger lijdt te hebben gehalveerd. De landbouw draagt daarbij zorg voor een verantwoord beheer van natuurlijke hulpbronnen en heeft daarmee tevens de verantwoordelijkheid om bij te dragen aan de realisatie van de doelstelling om uiterlijk in 2010 een aanzienlijke afname van het verlies aan biodiversiteit te hebben bereikt.

2. Wat doet Nederland al?

Het Nederlandse beleid ten aanzien van landbouw is gericht op het ontwikkelen van een sector die duurzaam werkt (economisch, sociaal en ecologisch), internationaal concurrerend is en maatschappelijk verantwoord produceert. Bij de uitwerking van de noodzakelijke transitie naar duurzame landbouw wordt nadrukkelijk rekening gehouden met de invloed van de landbouw op het realiseren van duurzame ontwikkeling elders in de wereld.

Dit beleid sluit goed aan op de resultaten van de WSSD. Het is gebaseerd op drie samenhangende pijlers:

1. het binnen de bredere context van rurale ontwikkeling bevorderen van goede landbouwpraktijken, ook toegankelijk voor vrouwen
2. het vergroten van de marktwerking voor landbouw- en voedselproducten, binnen bestaande mondiale en Europese kaders inzake handel, voedselveiligheid en milieu (opvolging Doha, aanpassing GLB, capaciteitsontwikkeling)
3. maatschappelijk verantwoord ondernemen (bevorderen van de eigen bijdrage van de agrocluster aan het realiseren van duurzame ontwikkeling).

Multilateraal: Nederland zal doorgaan met het leveren van bijdragen aan de uitwerking van het concept van duurzame landbouw, vooral bij FAO, CSD en Wereldbank. De internationale afspraken en overeenkomsten op multilateraal niveau over rurale ontwikkeling en duurzame landbouw zijn richtinggevend voor de inzet van Nederland.

Ook draagt Nederland bij aan de uitvoering van multilaterale programma's, waaronder:

- FAO programma's, mede in het kader van een partnershipprogramma rondom voedselzekerheid, agrobiodiversiteit, en bossen. Ook draagt Nederland bij aan Integrated Production and Pest Management;
- IFAD programma's gericht op investeringen in de rentabiliteit van de bedrijfjes van kleine boeren en boerinnen;
- onderzoek in het kader van de Consultative Group on International Agricultural Research naar verbeterde landbouwmethoden speciaal voor kleine boeren en naar verbeterd waterbeheer (zie ook het hoofdstuk water in dit actieplan);
- realisatie van het FAO-CBD werkprogramma inzake agrobiodiversiteit; en
- programma's gericht op het bevorderen van samenhang tussen de landbouw, biodiversiteit en waterbeheer, waarvoor wordt verwezen naar de hoofdstukken over water en biodiversiteit van dit actieplan.
- Nederland zet zich er actief voor in dat er in de uitwerking van de zogenaamde Poverty Reduction Strategy Papers (PRSP's) meer aandacht komt voor productieve sectoren, waaronder de landbouw. De inkomenskant wordt in veel PRSP's onderbelicht.

Handel: Er wordt ruime ondersteuning gegeven aan programma's ter versterking van handelscapaciteit van ontwikkelingslanden door de Wereldbank, in het kader van het Intergrated Framework for Trade Related Technical Assistance. Daarnaast wordt er samen met onder andere de Wereldbank gewerkt aan de ontwikkeling van een prijsrisico mechanisme voor landbouwproducten, die boeren in ontwikkelingslanden bescherming biedt tegen sterke prijsfluctuaties. Met het Fund for Commodities wordt samengewerkt op het gebied van een integrale aanpak van de grondstoffenproblematiek.

Bilateraal beleid: Er zijn in zo'n 12 landen bilaterale programma's (op het gebied van plattelandsontwikkeling, productieve sector, Private Sector Ontwikkeling), waarvan landbouw al dan niet expliciet onderdeel uitmaakt.

Het programma ter ondersteuning van het bedrijfsleven staat open voor landbouw gerelateerde bedrijvigheid. Verder is er in toenemende mate betrokkenheid van NGO's en bedrijfsleven, o.a. in het kader van de nieuwe subsidieregeling voor thematische medefinanciering.

Samenwerking in Europees verband: Nederland streeft er binnen de Europese Unie naar om de duurzame ontwikkeling van de landbouw sector vergroten. De afgelopen jaren heeft Nederland daarbij tevens intensief samengewerkt met een groot aantal kandidaat-lidstaten in Midden- en Oost-Europa, met specifieke aandacht voor een samenhangende ontwikkeling van landbouw en natuur- en milieubeheer.

4. Wat gaat Nederland additioneel doen en welke resultaten worden beoogd?

- Indien dit door ontwikkelingslanden wordt aangegeven zal in de bilaterale samenwerking aandacht worden gegeven aan de duurzame ontwikkeling van de landbouwsector en productiviteitsverhoging. Naast meer technische (landbouwkundige) aspecten kan er ook worden gewerkt op institutioneel gebied, versterking van de organisatie en de economische versterking van de sector. Deze activiteiten moeten passen in de nationale strategieën voor armoedebestrijding en duurzame ontwikkeling, zoals PRSP;

- Nederland zal deelnemen aan het WSSD partnership “Land alliances for national development (LAND)”, gecoördineerd door IFAD; Nederland overweegt extra inzet ten behoeve van de uitwerking, financieel en met kennis en expertise;
- Nederland zal de ontwikkeling nauwlettend volgen van het “Sustainable Agriculture and Rural Development (SARD)” initiatief, gecoördineerd door de FAO. Eventuele steun van Nederland is afhankelijk van de uitwerking van het programma en de prestaties van de FAO;
- Naast deze samenwerkingsverbanden met multilaterale partners zal gezocht worden naar andere partijen, zoals het bedrijfsleven en het maatschappelijke middenveld om op effectieve wijze een bijdrage aan de landbouwontwikkeling te kunnen leveren;
- Nederland zal, indien ontwikkelingslanden er om vragen en binnen de thans vigerende lijst van landen en sectoren, een bijdrage leveren aan programma’s die boeren ondersteunen bij het produceren voor de markt, onder andere via ontwikkelingen op het gebied van institutionele opbouw, nationale landbouw- en voedselstrategieën, effectieve decentralisatie t.b.v. economische ontwikkeling, technologie, versterken participatie processen, (boeren)organisatieversterking;
- Het Nederlandse beleid is erop gericht de marktwerking in het agro-foodcomplex te versterken en de handelskansen van met name de armste ontwikkelingslanden te vergroten. Daartoe is vereist dat boeren en ondernemers in staat zijn om producten aan te bieden die aansluiten bij behoeften van de consument en voldoen aan vastgelegde normen, met name op het vlak van gezondheid en milieu. Nederland zal de komende jaren extra inzetten op de aanpak van belemmeringen die met name in de landbouwsector een negatieve invloed hebben op marktwerking en handel, zowel op Europees als op mondiaal niveau. Dat gebeurt langs de volgende lijnen:
 - Het wereldwijd komen tot verdere reducties van subsidies, tarieven en andere beperkende kwantitatieve maatregelen voor landbouwproducten. In EU-verband staat Nederland daartoe hervormingen van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid voor; en
 - ondersteuning van ontwikkelingslanden om te kunnen voldoen aan de toenemende eisen die gesteld worden aan landbouw- en voedselproducten die internationaal op de markt worden gebracht.
- Daarbij zal Nederland specifiek inzetten op:
 - grotere participatie van ontwikkelingslanden in de internationale fora, waarin normen en standaarden worden opgesteld (IPPC, Codex Alimentarius, IOE);
 - versterking van onderhandelingscapaciteit van ontwikkelingssamenwerkingslanden om het onderhandelingsproces over normen en standaarden hun belangen beter te kunnen behartigen;
 - versterking van capaciteitsopbouw in ontwikkelingssamenwerkingslanden om aan de normen en standaarden te kunnen voldoen. Bilateraal in de voorkeurslanden, in het kader van PRSP en de sectorale benadering en inzet van CBI in de overige ontwikkelingslanden. Binnen de EU door o.a. ondersteuning van het EU-initiatief om een helpdesk op te zetten.

- In aanvulling hierop heeft Nederland een WSSD-partnership geïnitieerd. Doel is het vergroten van de markttoegang door de ontwikkeling van capaciteit en het opbouwen van instituties in ontwikkelingslanden, op het gebied van eisen die aan producten worden gesteld op het vlak van gezondheid, veiligheid, welzijn en milieu.

Middelen die hiervoor worden ingezet zijn:

- uitwerking van een WSSD publiek-privaat partnership, waarbij wordt gekeken naar mogelijkheden voor samenwerking met Indonesië, Maleisië, Vietnam, Zuid-Afrika, Tanzania, Uganda en Zambia ;
- bilaterale en regionale samenwerking;
- inventarisatie van behoeften ontwikkelingslanden;
- ontwikkeling en ondersteuning van programma's en projecten;
- betrokkenheid van Nederlandse expertise, onderzoek en training;
- participatie van het lokale en Nederlandse bedrijfsleven, branche-organisaties en maatschappelijk middenveld;
- afstemming en samenwerking met multilaterale organisaties (o.a. Wereldbank, WTO-SPS, Codex Alimentarius, IPPC) en andere donoren actief terzake. Hierbij wordt gezocht naar een sleutelrol voor de Europese Unie.

Afstemming zal plaatsvinden in een maatschappelijk klankbordoverleg over het partnership en door middel van betrokkenheid van Nederlandse organisaties en bedrijfsleven bij de realisatie van programma's en projecten.

- Nederland zal wereldwijd Milieu Verantwoord Ondernemen (MVO) in de agro-foodsector blijven stimuleren. Een goede dialoog tussen bedrijven, maatschappelijk organisaties en agrariërs vormt een essentiële basis voor het realiseren van duurzame landbouw. De OESO-richtlijnen terzake zijn uitgangspunt. Daarnaast zal de internationale basis bij MVO in het Nederlandse agro-foodcomplex worden versterkt. In de uitwerking van Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen voor het agro-foodcomplex, zal expliciet aandacht worden besteed aan de internationale afspraken zoals gemaakt tijdens de WSSD. Er zal gebruik worden gemaakt van de mogelijkheden binnen het Nederlandse MVO-programma terzake, gericht op een interactieve dialoog tussen bedrijfsleven, NGO's, de overheid en de burger.

5. Wanneer is dit resultaat bereikt?

De in dit hoofdstuk opgenomen doelstellingen inzake landbouw en rurale ontwikkeling vergen een structurele aanpak, waarbij in ieder geval de inspanningen zijn gericht op het realiseren van genoemde voedsel doelstelling in 2015 en genoemde biodiversiteitsdoelstelling in 2010. Het partnership markttoegang landbouw- en voedselproducten zal in 2003 van start gaan en leiden tot capacity building in ontwikkelingslanden in de periode 2003-2006. De overige activiteiten zullen eveneens in 2003 van start gaan. Bij MVO is de inzet dat uiterlijk in 2010 de agro-foodsector het thema maatschappelijk verantwoord ondernemen in de ondernemingsplannen heeft verwerkt.

6. Welke middelen worden ingezet?

Extra startbijdrage van 0,5 mln. euro in 2003 en 2,5 mln. Euro per jaar voor de periode 2003-2006 voor het partnership markttoegang landbouw- en voedselproducten. Verder een aanloopbijdrage van 250.000 euro in 2003 ten behoeve van de SARD- en LAND-partnerships. Deze aanloopfinanciering wordt gevolgd door een extra bijdrage van 500.000 euro, nog nader te verdelen over beide partnerships.

7. Samenhang met beleid en uitvoering in eigen land

Het kabinet heeft de ambitie een transitie naar een duurzame landbouw uit te voeren. De aanleiding is vooral nationaal georiënteerd, maar de toekomst van de landbouw wordt sterk bepaald door internationale ontwikkelingen (WTO, toetreding nieuwe lidstaten, Europees landbouwbeleid). Naast de internationale verplichtingen die Nederland is aangegaan hebben Nederlandse beleidskeuzen ook internationale gevolgen. Deze worden expliciet betrokken bij de besluitvorming over de transitie.

Het traject inzake capaciteitsopbouw van ontwikkelingslanden, zoals hiervoor geschetst, zal ook worden vertaald naar de manier waarop we met normstelling omgaan binnen Nederland. Bij het opstellen van de normen dient tevens rekening te worden gehouden met de toepasbaarheid in andere (ontwikkelings)landen. Eisen op het gebied van gezondheid en het milieu kunnen ertoe leiden dat ontwikkelingslanden die naar Nederland exporteren als gevolg van (verscherpte) normstelling hun afzetmarkt verliezen, niet altijd omdat zij deze niet weten te halen, maar omdat het hen aan technische en organisatorische capaciteit ontbreekt om te bewijzen dat hun producten aan de gestelde eisen voldoen. Normen en standaarden mogen ook niet onnodig hoog gesteld worden, zodat zij belemmerend werken op de exportkansen van ontwikkelingslanden.

Hoofdstuk 7: Biodiversiteit

1. Wat zijn de uitkomsten van de WSSD?

Het WSSD Implementatieplan onderschrijft de essentiële rol van biodiversiteit voor duurzame ontwikkeling en de aanpak van armoede. Er is over de volgende punten overeenstemming bereikt:

- Uiterlijk in 2010 dient een aanzienlijke afname van het verlies aan biodiversiteit te zijn gerealiseerd, waarbij de EU en een fors aantal landen zich overigens al had gebonden aan het streven om het verlies aan biodiversiteit in 2010 tot een halt te hebben gebracht;
- Versterking van de integratie van biodiversiteit in beleid en programma's, vooral in economische sectoren en binnen financiële instellingen;
- Realisatie van nationale en regionale ecologische netwerken ten behoeve van het behoud van biodiversiteit van (inter)nationale betekenis;
- streven naar extra financiering van programma's in ontwikkelingslanden, opdat ook zij daadwerkelijk kunnen bijdragen aan het terugdringen van het verlies aan biodiversiteit;
- implementatie van de bestaande richtlijnen op het gebied van toegang tot genetische bronnen. Parallel daaraan zullen onderhandelingen worden gericht op het ontwikkelen van een internationaal regime voor de toegang tot genetische bronnen, alsmede voor het eerlijk verdelen van de voordelen van het gebruik ervan;
- De WSSD roept verder op te komen tot een spoedige inwerkingtreding van het FAO Verdrag inzake Plantaardige Genetische Bronnen.

2. Hoe verhouden deze uitkomsten zich tot de Millennium Development Goals?

De doelstelling om te komen tot een aanzienlijk afname van het verlies aan biodiversiteit in 2010 hangt nauw samen met de Millennium Doelen en met andere WSSD-doelen. Het plan omvat dan ook een scala aan samenhangende acties voor biodiversiteit in de hoofdstukken over armoedebestrijding, natuurlijke hulpbronnen en Afrika. De acties zijn sterk gebaseerd zijn op de Ministeriële Verklaring die werd vastgesteld tijdens de 6e Conferentie van Partijen bij het Verdrag inzake Biologische Diversiteit (CBD), Den Haag, april 2002).

3. Wat doet Nederland al?

In multilateraal verband staat de samenwerking in het kader van het CBD-verdrag en de daar ontwikkelde werkprogramma's centraal. Nederland blijft investeren in de realisatie van de doelstellingen van aan biodiversiteit verwante verdragen en in werkprogramma's van organisaties als internationale organisaties, met aandacht voor de synergie tussen bossen, klimaat, biodiversiteit en verwoestijning.

Het Beleidsprogramma Biodiversiteit Internationaal (BBI) geeft het Nederlands beleid weer, met specifieke actiepunten voor de komende jaren op het gebied van multilaterale en bilaterale samenwerking. Bij de opstelling van het BBI is geanticipeerd op de ontwikkelingen rondom COP-6 CBD en de WSSD. Zo vormt de integratie van biodiversiteit in economische sectoren een speerpunt van het BBI en wordt de ontwikkeling en implementatie van ecologische netwerken (met name Pan-Europees) ondersteund.

Nederland is een van de grootste donoren van biodiversiteitsprogramma's en -projecten in ontwikkelingslanden en in Midden- en Oost-Europa. Daar bovenop heeft Nederland zijn bijdrage aan het GEF tijdens de WSSD met nog eens 3 mln euro verhoogd. Ook Nederlandse natuur/milieuorganisaties, medefinancieringsorganisaties, onderzoeksinstituten en particulieren leveren belangrijke bijdragen aan het behoud en duurzaam gebruik van biodiversiteit in ontwikkelingslanden en in Midden- en Oost-Europa. Verder geeft de nota "Bronnen van ons bestaan" aan dat de regering actief zal bijdragen aan het behoud en duurzaam gebruik van genetische bronnen. Het Landenrapport

Nederland over Dierlijke Genetische Bronnen in op activiteiten gericht op dierlijke genetische bronnen.

Tevens ondersteunt Nederland initiatieven gericht op de implementatie van het Biosafety Protocol onder het Biodiversiteitsverdrag.

Met de transitie duurzaam gebruik van biodiversiteit en natuurlijke hulpbronnen geeft de regering een nieuwe impuls aan het stopzetten van de achteruitgang van biodiversiteit. Onderkend wordt dat het huidige beleid nog onvoldoende inspeelt op negatieve effecten op de biodiversiteit die op lange termijn zullen optreden.

Nederland ziet de WSSD afspraken als een bevestiging van de afspraken die eerder dit jaar tijdens COP6 CBD zijn gemaakt. Het heeft dan ook sterk de voorkeur deze afspraken te realiseren via bestaande internationale gremia, in het bijzonder de CBD.

4. Wat gaat Nederland additioneel doen en welke resultaten worden beoogd?

- *Indicatoren*

Uiterlijk in 2006 (COP-8 CBD) zal een breed gedragen, beleidsrelevante en uitvoerbare methode moeten zijn vastgesteld, om wereldwijd de toestand van de biodiversiteit in kaart te brengen. Waar mogelijk zal internationaal worden aangesloten bij de ontwikkeling van indicatoren voor duurzame ontwikkeling en de realisatie van de Millennium Doelstellingen.

Nederland zal het belang van monitoring in de relevante internationale gremia promoten. Het streven is om tijdens COP-7 CBD in 2004 duidelijke afspraken te hebben gemaakt over de methodologie en de set van indicatoren. Nederland zal tevens initiatieven ondersteunen gericht op het ontwikkelen van pilots in landen en/of op specifieke deelthema's, met de nadruk op een gezamenlijke EUinzet in CBD-kader. Nederland zal voor dit proces expertise ter beschikking stellen, bezien welke mogelijkheden er zijn te komen tot co-financiering van bilaterale projecten, bijdragen aan de uitwerking van afspraken en relevante internationale besluiten, en het ondersteunen van het CBD-Secretariaat (in het kader van de Letter of Intent).

- *Mondiaal ecologisch netwerk*

Nederland zet in op het opstellen van operationele programma's voor de ontwikkeling en realisatie van regionale ecologische netwerken in alle VN-regio's uiterlijk in 2010, gericht op het beschermen van (inter)nationaal belangrijke biodiversiteit en op het versterken van ecosysteemfuncties en duurzaam gebruik van de gebieden gelegen in en aansluitend bij het netwerk.

Het Beleidsprogramma Biodiversiteit Internationaal (BBI) geeft aan welke activiteiten Nederland terzake ondersteunt, waaronder tal van projecten gericht op het Pan-Europees Ecologisch Netwerk (PEEN). Aanvullend zal actief worden ingezet op vaststelling van het streven naar een mondiaal ecologisch netwerk op het IUCN (World Conservation Union) World Parks Congres in 2003, de 'subsidiary bodies' van de CBD (2003 en 2004) en tijdens COP-7 CBD in 2004. Mogelijkheden voor het leveren van financiële en technische ondersteuning aan landen zullen worden benut. Verder wordt gestreefd naar versterking van de samenwerking tussen Europa en Afrika, mede gebaseerd op de directe ecologische relaties tussen beide continenten. Voor Nederland is daarbij betrokkenheid essentieel van de lokale bevolking - met name van vrouwen en inheemse groepen - bij het ontwikkelen en beheren van ecologische netwerken. In aanvulling op de mogelijkheid van GEF-projecten (Global Environment Facility) zal Nederland bijdragen aan de besluitvorming van het World Parks Congress en COP-7 CBD op dit vlak. Verder zal de realisatie van het PEEN, EU Natura 2000 en Emerald

Green Netwerk onverkort worden nagestreefd. Nederland ondersteunt verder de ontwikkeling van de Meso-American biological corridor en zal uitwisseling van Pan-Europese/EU ervaring met vooral Afrikaanse landen bepleiten.

Samenwerking bossen

Regionale samenwerking op het vlak van bossen biedt goede mogelijkheden om: de mondiale afspraken op het vlak van duurzaam bosbeheer te concretiseren, samenwerking van landen in de regio te versterken en te komen tot synergie tussen verschillende internationale afspraken op het gebied van duurzaam bosbeheer.

Nederland gaat zich extra inzetten voor duurzaam bosbeheer door te participeren in en steun te leveren aan het partnership gericht op duurzaam bosbeheer in Azië. De samenwerking met Indonesië, initiator van het partnership, zal worden geïntensiveerd, onder andere door de uitwisseling van expertise, de ondersteuning van projecten en (pre)consultaties in multilaterale bijeenkomsten op het vlak van bossen.

Nederland zal blijven streven naar verbeterde samenwerking en synergie tussen de verschillende internationale gremia op dit gebied, vooral door ondersteuning van de secretariaten van deze organisaties.

- *Genetische bronnen*

Nederland ondersteunt de realisering van een operationeel internationaal regime voor de toegang tot en het gebruik van genetische bronnen, met bijzondere aandacht voor (zowel de plantaardige als de dierlijke) genetische bronnen die van belang zijn voor landbouw en de wereldvoedselvoorziening. Nederland zal de onderhandelingen hierover in CBD-kader faciliteren. In aanvulling hierop zal Nederland de verdere ontwikkeling en uitvoering van het Verdrag inzake Plantaardige Genetische Bronnen steunen, zowel mondiaal als in enkele nader te selecteren ontwikkelingslanden, met nadruk op het beheer van breed toegankelijke genenbanken (van de CGIAR en nationaal), alsmede versterking van het behoud van genetische variatie in situ. Nederland ondersteunt verder het WSSD partnership "Global Conservation Trust". Nederland zal relevante onderdelen van de werkprogramma's van CBD, FAO en CGIAR ondersteunen en expertise beschikbaar stellen voor genenbanken en in situ projecten. Ook zal Nederland pleiten voor versterking van Europese samenwerking op vlak van onderzoek en actief bijdragen aan EU positiebepaling en aan multilaterale bijeenkomsten.

- *Biosafety en biotrade*

Nederland staat positief ten aanzien van het WSSD-partnership gericht op de verdere ontwikkeling van capaciteit van ontwikkelingslanden om te komen tot uitvoering van het Biosafety Protocol. Ook onderschrijft Nederland het zogenaamde Biotrade partnership, gericht op het ondersteunen van initiatieven inzake de handel in producten die afkomstig zijn uit (natuur)gebieden die op duurzame wijze worden beheerd.

5. Wanneer is dit resultaat bereikt?

Alle acties zijn gericht op de realisatie van het doel om uiterlijk in 2010 te komen tot een aanzienlijke afname van het verlies aan biodiversiteit. Inzet is om in 2004 duidelijkheid te verkrijgen over de set van indicatoren en de ontwikkeling van het mondiaal ecologisch netwerk van start te laten gaan. Het partnership voor bosbeheer in Azië zal in 2003 vorm moeten krijgen; de verdere planning is afhankelijk van voorstellen van landen in de regio. Ten aanzien van voornoemd verdrag inzake Plantaardige Genetische bronnen wordt beoogd te komen tot Nederlandse ratificatie in 2003 en inwerkingtreding in 2004. De partnerships inzake biosafety en biotrade kunnen vanaf 2003 tot uitvoering komen.

6. Welke middelen zijn hiervoor beschikbaar

Extra bijdragen worden beschikbaar gesteld voor de volgende partnerships:

- Capacity Building Ratification Biosafety Protocol: 1 mln. euro per jaar vanaf 2003 en eenmalig 0,1 miljoen via VROM
- Biotrade Facilitation Programme (3 jaar): 0,8 mln. euro per jaar vanaf 2003
- Regional Forest Management Asia (5 jaar): 1 mln. euro per jaar vanaf 2003

7. Samenhang met beleid en uitvoering in eigen land

Het beleid voor biodiversiteit in eigen land is in hoofdzaak verwoord in de nota "Natuur voor mensen, mensen voor natuur" en het Vierde Nationaal Milieubeleidsplan (Transitie Biodiversiteit). In algemene zin geldt dat een actieve Nederlandse internationale inzet gericht op biodiversiteit gepaard dient te gaan met een actieve inzet in eigen land (en vice versa). Zonder andere thema's tekort te willen doen, springen er drie punten in dit actieprogramma uit, die specifiek afhankelijk zijn van een (versterkte) inzet in eigen land:

- wereldwijd bereiken van een aanzienlijke afname van het verlies aan biodiversiteit uiterlijk in 2010: deze doelstelling is mede dankzij druk van de EU (en Nederland) vastgesteld tijdens de WSSD. Het is essentieel voor onze geloofwaardigheid bij ontwikkelingslanden (die over het algemeen veel meer biodiversiteit herbergen en beschikken over veel minder middelen) dat we in eigen land uiterlijk in 2010 het verlies aan biodiversiteit hebben gestopt;
- realisatie van een mondiaal ecologisch netwerk: het is essentieel te komen tot een goede wisselwerking tussen de ontwikkeling en realisatie van de mondiale ecologische hoofdstructuur (EHS), met werk aan de Pan-europese, EU en nationale EHS;
- gebruik genetische bronnen: gelet op de sterke positie van Nederland met name in de sector van het uitgangsmateriaal in de landbouw is het van belang dat de nota Bronnen van ons Bestaan integraal wordt uitgevoerd en Nederland ook in eigen land actief bijdraagt aan de realisatie van het FAO Internationaal Verdrag inzake Plantaardige Genetische Bronnen.

Hoofdstuk 8: Handel, maatschappelijk verantwoord ondernemen en investeringen

Resultaat WSSD

De Doha verklaring onderstreept de doelstelling van duurzame ontwikkeling. De belangen van ontwikkelingslanden vormen een centraal onderdeel van het door de WTO ministers aangenomen werkprogramma. Tijdens de WSSD is gesproken over de mogelijkheden en uitdagingen (in positieve en negatieve zin) die globalisering biedt t.a.v. duurzame ontwikkeling. Om de mogelijkheden en uitdagingen aan te kunnen gaan is urgente actie op allerlei niveaus nodig om onder meer:

- een open, billijk, op regels gebaseerd voorspelbaar en non discriminatoir multilateraal handels- en financieringssysteem te continueren;
- de uitkomsten van de Doha Ministeriële conferentie te implementeren en
- maatschappelijk verantwoord ondernemen actief te bevorderen.

De WSSD erkent de belangrijke rol die handel kan spelen bij het bereiken van duurzame ontwikkeling en het uitroeien van armoede. De WTO leden worden aangemoedigd de werkzaamheden t.a.v. de in Doha afgesproken agenda voort te zetten en de op diverse terreinen aangegane afspraken te concretiseren. Het betreft onder meer de afbouw van non-tarifaire en tarifaire belemmeringen voor niet-landbouwproducten, voor landbouw met name de verbetering van markttoegang voor producten uit ontwikkelingslanden; de vermindering of opheffing van tariefpieken en tariefescalatie vooral voor producten die van belang zijn voor de export van ontwikkelingslanden en de afbouw van exportsubsidies; de bepalingen t.a.v. 'special and differential treatment', het implementeren van maatregelen op het terrein van handelsgerelateerde technische assistentie, capaciteitsopbouw en het ophelderen van de relatie tussen de WTO regels en multilaterale milieuovereenkomsten.

De WSSD heeft verder aangegeven dat het werken aan wederzijdse versterking van handel, milieu en ontwikkeling met het oog op het bereiken van duurzame ontwikkeling moet worden voortgezet door acties op alle niveaus, waarbij onder meer steun wordt uitgesproken voor het implementeren van werkprogramma van Doha op het terrein van subsidies.

De WSSD heeft kortom het belang en de inhoud van de in Doha vastgestelde agenda van de lopende WTO ronde onderstreept en daarmee een extra impuls gegeven aan succesvolle behandeling van deze agenda.

Met Johannesburg en Monterrey staat nadrukkelijk het vergroten van de bijdrage die (directe buitenlandse) investeringen leveren aan duurzame ontwikkeling op de agenda. Meerdere acties zijn gericht op de bevordering van een "duurzaam" goed investeringsklimaat. Daarbij is het belang van maatschappelijk verantwoord ondernemen onderstreept. In Johannesburg wordt opgeroepen te bevorderen dat financiële instellingen duurzame ontwikkeling incorporeren in hun besluitvormingsproces. Tevens wordt opgeroepen om directe buitenlandse investeringen in ontwikkelingslanden en landen in transitie te bevorderen met behulp van instrumenten die duurzame ontwikkeling kunnen bevorderen. De verklaring van Johannesburg noemt voor die bevordering onder meer exportkredieten. Daarnaast dienen er instrumenten bevorderd te worden die de bijdrage van investeringen aan duurzame ontwikkeling zichtbaar maken. Verder wordt opgeroepen de toepassing van milieu-effect-rapportages en strategische impact assessments (op beleids-, strategie en project niveau) te bevorderen.

De bijdrage van investeringen aan duurzame ontwikkeling zal daarnaast bevorderd worden als in de markt de juiste prikkels bestaan. Uiteraard is het nodig daarbij subsidies met een aanzienlijk negatief milieu-effect te hervormen.

2. Nederlandse inzet

De WSSD benadrukt de noodzaak om de Doha Development Agenda in zijn volle breedte en samenhangend uit te voeren om zo de bijdrage aan duurzame ontwikkeling maximaal te laten zijn. Niet voor niets is de uitvoering van de Doha ontwikkelings Agenda een “single undertaking”. Tegen deze achtergrond zal Nederland in de komende onderhandelingen een inzet kiezen die recht doet aan de breedte van deze agenda en aan de elkaar versterkende drie pijlers van duurzame ontwikkeling (armoedebestrijding, economische ontwikkeling en milieubescherming).

Begin december zal de Tweede Kamer een brief ontvangen over de voortgang in de WTO ronde. Hierin zullen de uitkomsten van de mini ministeriële te Sydney (14/15 november) en informeel overleg van EU handelsministers (17 november) worden meegenomen, mede met het oog op in december voorziene onderhandelingsmomenten. In deze brief zal ook aandacht worden besteed aan maatschappelijk verantwoord ondernemen als andere belangrijke dimensie van het globaliseringproces en zal worden ingegaan op de relatie van één en ander met het WSSD-proces.

Het ligt in de bedoeling in februari / maart 2003 met de Kamer overleg te plegen, in het zicht van onderhandelingsmomenten in maart en mei (diensten en landbouw resp. industriegoederen). De instructie voor de ministeriële WTO conferentie in september 2003 zal de Kamer ook toegaan. Daarnaast zal regelmatig met NGO's en bedrijfsleven worden gesproken.

Het bedrijfsleven komt een belangrijke rol toe in het bewerkstelligen van duurzame ontwikkeling. Verantwoord ondernemen staat hoog op de agenda van menig internationaal opererend bedrijf. De overheid blijft Maatschappelijk verantwoord ondernemen en de effectieve toepassing van de OESO richtlijnen bevorderen, alsmede de rol van maatschappelijke organisaties daarin zowel in binnen- en buitenland. Daartoe verwijzen wij ook naar de Brief van Staatssecretaris van Economische Zaken over Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen en het Financieel Buitenland Instrumentarium van 04 mei 2001 (Kamerstuk 26485 nr. 15) de z.g. “Instrumentenbrief” en de vervolgbrief over de technische uitwerking van 14 december 2001. De Kamer zal regelmatig geïnformeerd blijven worden over de inspanningen ter versterking van maatschappelijk verantwoord ondernemen. Behalve afzonderlijke rapportage over het functioneren van het nationaal contactpunt onder de OESO richtlijnen zal dit rapportage betreffen over andere MVO activiteiten waarbij de verschillende departementen een voortrekkersrol vervullen. Zaken als de oprichting van het Kenniscentrum voor MVO, maatschappelijk verantwoord inkopen en aanbesteden, en uitbreiding van de jaarverslaglegging met duurzaamheidsaspecten, zullen in de eerstkomende rapportage over maatschappelijk verantwoord ondernemen aan de Kamer in 2003 zeker aan bod komen. Daarnaast zal aandacht voor initiatieven waarbij internationale fora, zoals EU en VN, dan wel het bedrijfsleven c.q. maatschappelijke organisaties leidend zijn, niet ontbreken.

Overigens kan het ontwikkelingsgerelateerde investerings- en handelsbevorderende instrumentarium eveneens een rol spelen.

Voor de versterking van maatschappelijk verantwoord ondernemen speelt de toepassing van de OESO richtlijnen een belangrijke rol. Nederland zal de toepassing van die richtlijnen internationaal bevorderen. Ook initiatieven als Global Compact en het Global Reporting Initiative kunnen een belangrijke rol spelen met name omdat zij het bedrijfsleven rechtstreeks aanspreken. Nederland zal in internationaal verband verkennen of en hoe de OESO richtlijnen in samenhang met vrijwillige initiatieven als Global Compact en Global Reporting Initiatief verder uitgebouwd kunnen worden en de mogelijke samenhang en synergie tussen deze instrumenten versterkt kan worden.

Dit zal uiteraard plaats vinden in een intensieve dialoog tussen de relevante internationale organisaties, het bedrijfsleven en de maatschappelijke organisaties.

Overigens is de aanwezigheid van een (institutionele) infrastructuur ('enabling environment') en een gezond macro-economisch beleid vereist vóórdát private investeringen hun rol kunnen spelen in duurzame ontwikkeling. Ontwikkelingslanden hebben hier dus in de eerste plaats zelf een belangrijke rol te vervullen. Zoals is overeengekomen tijdens de Financing for Development-conferentie te Monterrey kunnen nationale initiatieven ter zake, met name door middel van technische assistentie en capaciteitsopbouw worden ondersteund. Nederland herhaalt het belang van deze uitkomst, die kan bijdragen aan het realiseren van een stabiel investeringsklimaat.

In Johannesburg en Monterrey zijn meerdere acties benoemd die faciliteren en stimuleren dat de bijdrage die (directe buitenlandse) investeringen leveren aan duurzame ontwikkeling vergroot wordt. De overheid kan daartoe randvoorwaarden creëren die in de optiek van Nederland zoveel mogelijk moeten aansluiten bij marktwerking en vrijwillige initiatieven van het bedrijfsleven.

Het toepassen van milieu-effect rapportages en Strategische Impact Assessment en de eisen die financiële instellingen stellen bij het verstrekken van exportkredieten, leningen en garantiestelling vormen een belangrijke toets op de omvang van de bijdrage van investeringen aan duurzaamheid. Nederland is voor het bevorderen van het opdoen van ervaring met duurzaamheidsassessments en global reporting initiatives om de transparantie en accountability te bevorderen van de bijdrage van handel, financiële geldstromen en investeringen aan duurzame ontwikkeling.

Nederland zal in internationaal verband nagaan of en hoe op basis van de acties van Johannesburg en Monterrey een meer samenhangende en coherente set van omstandigheden geschapen kan worden die de bijdrage van directe buitenlandse investeringen aan duurzame ontwikkeling vergroot.

Met investeringsincentives moet overigens zorgvuldig worden omgegaan; officiële garanties voor buitenlandse investeerders dienen niet de regel maar een uitzondering te zijn. Op dit moment, bij het uitblijven van multilaterale afspraken op het gebied van investeringen, geeft Nederland de voorkeur aan een stelsel van bilaterale investeringsbeschermingsovereenkomsten, teneinde de rechtszekerheid voor buitenlandse investeerders te verbeteren en daarmee de aantrekkingskracht om in landen te investeren te vergroten.

Los van het bevorderen van een stabiel investeringsklimaat, is het vooral belangrijk dat banden worden bevorderd tussen buitenlandse investeringen en lokale bedrijven om de economie te stimuleren. Ook op dit punt bevatten de OESO richtlijnen nuttige aanbevelingen, zoals op het terrein van mededinging en de verspreiding van technologie, die onder de aandacht van het bedrijfsleven zullen worden gebracht.

Module 2: Eerste aanzet voor het Nationale deel van het Actieprogramma duurzame ontwikkeling

Het kabinet geeft hierbij een eerste aanzet voor de invulling van het nationale deel van het Actieprogramma. Het kabinet zal de komende maanden gebruiken om tot een concrete invulling van het nationale deel te komen, in nauw overleg met het bedrijfsleven, andere overheden, en maatschappelijke organisaties. Het kabinet streeft er naar om eind eerste kwartaal 2003 het nationale deel gereed te hebben. Bijgevoegd vindt u separaat de kabinetsreactie op de Adviezen van de de SER, de WRR en de RMNO over de Rijksoverheidsverkenning Nationale Strategie voor Duurzame Ontwikkeling. Deze reactie is één van de bouwstenen om het nationale deel op te stellen.

Gebruik van informatie

Het kabinet baseert zich primair op de informatie die in de Rijksverkenning en de Maatschappelijke verkenning neergelegd is, alsmede op de aanvullende gesprekken die met maatschappelijke organisaties en overheden gevoerd zijn. Daarnaast zal het kabinet in het nationale deel, waar dit relevant is, gebruik maken van en aansluiting zoeken bij de prioritaire thema's en onderwerpen die in het internationale deel van het Actieprogramma Duurzame Ontwikkeling een plaats krijgen. Daarbij is duidelijke sprake van een tweezijdige relatie: afspraken en activiteiten in internationale fora zijn van invloed op keuzen die in Nederland gemaakt worden; stappen die binnen Nederland gezet worden in het proces van duurzame ontwikkeling hebben hun invloed op andere landen.

Onderdelen van het nationale deel

Het kabinet heeft voor ogen dat het nationale deel van het Actieprogramma Duurzame Ontwikkeling in ieder geval de volgende onderdelen bevat, die in onderlinge samenhang uitgewerkt worden en elkaar daardoor ook versterken.

1. Een algemeen kader, waarin een visie neergelegd wordt op duurzame ontwikkeling en de elementen, die het kabinet daarin essentieel vindt
2. Een schets van hoe Nederland nu al bijdraagt aan het proces van duurzame ontwikkeling
3. Een schets van hoe het kabinet zal gaan bijdragen aan meer duurzame ontwikkeling in Nederland, namelijk door middel van:
 - 3.1 Programma's die het kabinet zelf zal uitvoeren
 - 3.2 Ondersteuning van maatschappelijke initiatieven en programma's van anderen
 - 3.3 Algemene instrumenten ter bevordering van duurzame ontwikkeling.
4. Hoe verder

Ad 1 algemeen kader

Dit onderdeel geeft het kader dat sturend is voor de invulling van de overige onderdelen van het plan. Duurzame ontwikkeling betekent een evenwichtige afweging tussen de sociaal-culturele, de economische en de ecologische drie invalshoeken, met aandacht voor het 'nu en later', en het 'hier en elders' (de matrix, zoals geschetst in de Rijksverkenning).

Samenhang bevorderen met het oog op	Economische aspecten	Sociaal-culturele aspecten	Ecologische aspecten
Hier en nu			
Daar			
Later			

De opgave hierbij is deze matrix een plek te geven in besluitvormingsprocessen en in de uitvoering van overheids- en andere initiatieven. Het gaat er om dat iedereen zich steeds rekenschap geeft van de matrix en verantwoording kan afleggen hoe de matrix een plek heeft gekregen. Dit betekent het agenderen en helder maken van spanningen tussen de onderdelen van de matrix. De waarde van het nationale deel van het Actieprogramma is om deze spanningen te benoemen en aan te geven hoe het kabinet daarmee om gaat. Coherentie van beleid is bij het proces van duurzame ontwikkeling van wezenlijk belang. Dit impliceert het leggen van nieuwe verbindingen, die bestaande 'grenzen' overschrijden. Dit betekent dat duurzame ontwikkeling niet uitsluitend vanuit één organisatie, zoals een departement, tot stand kan komen, maar dat daarvoor samenwerking tussen meerdere organisaties nodig is, maatschappijbreed. Het kabinet realiseert zich hierbij dat duurzame ontwikkeling niet uitsluitend door het Rijk gerealiseerd en gestuurd kan worden, maar dat de samenwerking alle maatschappelijke partners hiervoor nodig is: burgers, overheden, maatschappelijke organisaties en bedrijven. Het gaat om een proces, dat eenmaal ingezet, continu door zal gaan. Het doel van het nationale deel van het actieprogramma is om aan dit proces een duidelijke impuls te geven.

Ad 2. Wat gebeurt er in Nederland nu al

Binnen Nederland wordt al veel gedaan dat bijdraagt aan duurzame ontwikkeling, ook al hebben vele activiteiten niet dat etiket. De Rijks- en Maatschappelijke verkenning laten dat zien en geven bovendien niet eens een volledig beeld. Het is niet de bedoeling dat in dit nationale deel van het Actieprogramma een compleet overzicht gegeven wordt, maar het kabinet wil wel een schets geven, die voldoende inzicht geeft. Uit deze schets wordt tevens ook duidelijk op welke terreinen er nog aanvullende activiteiten gewenst zijn.

Ad 3. Wat gaat het kabinet doen?

3.1. programma's die het kabinet zelf gaat uitvoeren

Het kabinet wil een beperkt aantal programma's centraal stellen, waarvoor de departementen zelf verantwoordelijk zijn. De keuze van de programma's impliceert dat de uitvoering ervan een duidelijk zichtbare bijdrage levert aan de door het kabinet gewenste richting, zonder dat daar noodzakelijkerwijs extra geld voor nodig is. Het kan gaan om nieuw beleid, maar ook om bestaand beleid, dat ingevuld gaat worden op een wijze die meer dan nu het geval is, bijdraagt aan het proces van duurzame ontwikkeling. De motivering van de keuze zal in het nationale deel onderbouwd worden maar in ieder geval lijkt in dit stadium het volgende van belang.

- De programma's dragen ieder voor zich bij aan een evenwichtige invulling van sociale, economische en ecologische kanten. De programma's hebben de drie pijlers en de twee dimensies in zich (ruimte en tijd), of zijn een doorsnede van twee pijlers met een link naar de derde. Met andere woorden: het kabinet kiest niet uitsluitend voor programma's die vanuit de ecologische invalshoek bij kunnen dragen aan duurzame ontwikkeling. Te denken valt aan programma's op het terrein van leefbaarheid grote steden, het bevorderen van arbeidsparticipatie.
- De programma's moeten een bijdrage leveren aan de coherentie van beleid, d.w.z. departementoverschrijdend (en met anderen) uitgewerkt worden (bijvoorbeeld het programma 'leren voor duurzaamheid'). Dat laat onverlet dat per programma één departement primair verantwoordelijk is voor de uitwerking. Het kabinet streeft naar een evenwichtige verdeling van programma's over de betrokken departementen.
- De programma's zijn specifiek relevant. Dit kan zijn omdat zij bijvoorbeeld aansluiten bij de follow-up van Johannesburg (bijvoorbeeld een programma 'duurzaam produceren en consumeren'), of omdat zij richten op een thema dat de komende jaren een centraal aandachtspunt zal zijn, (duurzame energie, vergrijzing, grote steden beleid), of omdat er

sprake is van duidelijke afreilrelaties binnen de genoemde matrix van duurzame ontwikkeling, die nu nog niet in zijn totaliteit aan bod komen (bijvoorbeeld de NMP4

transities, energie, mobiliteit, landbouw en biodiversiteit). Opname in het plan maakt de samenhang zichtbaar.

- De mondiale dimensie. In tenminste enkele programma's zal de mondiale dimensie specifiek aandacht krijgen (thema's als energie, met een link naar mobiliteit, biodiversiteit, landbouw en duurzaam produceren en consumeren lenen zich daar goed voor). Hierbij zal een duidelijke verbinding gelegd worden met het internationale deel van het Actieprogramma duurzame ontwikkeling.

In het nationale deel zal aangegeven worden hoe de programma's uitgewerkt gaan worden en hoe de Tweede kamer hierover geïnformeerd blijft. Het kabinet hecht er aan de rapportages steeds in samenhang te doen en consistent, zodat de voortgang zo transparant mogelijk gemaakt kan worden.

3.2. ondersteuning van maatschappelijke initiatieven

In dit onderdeel geeft het kabinet aan hoe en welke maatschappelijke initiatieven en programma's ondersteund kunnen gaan worden, in de erkenning dat duurzame ontwikkeling niet alleen door het Rijk gerealiseerd kan worden. Ook wil het kabinet hiermee bedrijven, burgers en maatschappelijke organisaties aanspreken op hun eigen verantwoordelijkheid en hun eigen vermogens. Het Nationaal Initiatief voor Duurzame ontwikkeling (NIDO) is een voorbeeld van een dergelijk programma.

Het gaat om de invulling van de faciliterende rol, die het Rijk gaat vervullen, meer dan nu het geval is. Het kabinet denkt daarbij primair niet aan extra geld. Een belangrijke invulling van faciliteren kan zijn het wegnemen van belemmeringen op het gebied van regelgeving, en het onderling consistent maken van regelgeving. Een invulling kan ook zijn het oprichten van een steunpunt of door het inrichten van één loket als aanspreekpunt, zoals in de maatschappelijke verkenning geopperd is. In de maatschappelijke verkenning zijn verschillende suggesties aangegeven die het kabinet bij de uitwerking van dit onderdeel zal betrekken.

Het feit dat het kabinet maatschappelijke initiatieven ondersteunt, laat overigens onverlet de eigen verantwoordelijkheden van de andere overheden en de bedrijven voor die onderwerpen.

3.3. instrumenten die het kabinet inzet

Het Kabinet kan geen duurzame ontwikkeling tot stánd brengen, en zeker niet in zijn eentje, maar kan wel een scala van instrumenten inzetten ter bevordering ervan. Voor een deel is dit reeds gebeurd. Ook andere overheden en bedrijven kunnen dit en doen dit ook al. Ter illustratie enkele voorbeelden. Het kabinet is bijvoorbeeld al gestart met de voorbereidingen voor een duurzaamheidsverkenning. Deze zal door het Milieu- en Natuurplanbureau in samenwerking met anderen opgesteld worden en in najaar 2003 verschijnen.

In het besef dat de duurzame ontwikkelingsbeoordeling geen eenvoudige zaak is om te verwezenlijken zal het kabinet de komende periode ook gebruiken om enkele proefprojecten op rijksniveau te selecteren en uit te werken. Doel is te bezien hoe het duurzaamheidsdenken (sociaal, economisch en ecologisch) in (plan)processen is te verweven; bijvoorbeeld via een checklist die tijdens het planproces/verkenning/ontwerp kan worden meegenomen, wat resulteert in een duurzamere oplossing.

Een ander voorbeeld is dat de departementen dit jaar voor het eerst in hun begrotingen apart aandacht besteed hebben aan de wijze waarop het beleid van het departement bijdraagt aan een proces van duurzame ontwikkeling. Op provinciaal gebied gebeurt ook veel. Zo heeft de provincie Brabant een model laten ontwikkelen om inzicht te krijgen in de mate van duurzaamheid binnen de provincie (Telos). Enkele andere provincies (o.a. Zeeland) zijn hier nu ook mee aan het experimenteren. De provincie Groningen is bezig met

een plan om duurzaamheid in haar beleid te gaan verankeren. Op lokaal gebied gebeurt het nodige: zo is bijvoorbeeld de lokale duurzaamheidsspiegel ontwikkeld.

Vele bedrijven hebben inmiddels strategieën en instrumenten ontwikkeld op het gebied van duurzaam/maatschappelijk verantwoord ondernemen.

In dit onderdeel van het nationale deel kunnen overigens ook voornemens opgenomen worden in de sfeer van het wegnemen van ongewenste effecten van instrumenten of het stroomlijnen van financieringsstromen. Een voorbeeld van dit laatste is dat BZK bezig is met het bundelen, ontschotten en integreren van rijksuitkeringen aan gemeenten en het bundelen van rijksuitkeringen voor grote steden in doeluitkeringen per thema.

- *Tenslotte*

Het kabinet voorziet nu reeds dat in het plan een aantal aandachtspunten over zullen blijven die nog niet beantwoord kunnen worden, gezien de korte tijdspanne waarin het Actieprogramma duurzame ontwikkeling zijn beslag dient te krijgen. Zo zal waarschijnlijk blijken dat het niet mogelijk is om de sociale dimensie van duurzame ontwikkeling nu reeds volwaardig in te gaan vullen. In het plan zal het kabinet een aantal van deze witte aandachtspunten aanstippen en aangeven hoe zij deze denkt te gaan invullen. Tevens zal het kabinet in dit plan aangeven hoe het zal rapporteren over de voortgang van het plan, en hoe het de relatie ziet met resultaten van onderdelen die in de komende jaren zullen verschijnen, zoals bijvoorbeeld de duurzaamheidsverkenning, die in 2003 gepubliceerd wordt.

Lijst van afkortingen Actieprogramma Duurzame Ontwikkeling

ADB of AfDB	African Development Bank
AVVN	Algemene Vergadering van de Verenigde Naties
BBI	Beleidsprogramma Biodiversiteit Internationaal
CBD	Convention on Biological Diversity
CGIAR	Consultative Group on International Agricultural Research
CSD	Commission on Sustainable Development
DDA	Doha Development Agenda
ECOSOC	Economisch en Sociale Raad
EDCTP	European and Developing Countries Platform for Clinical Trials and Poverty Related Diseases
EHS	Ecologische Hoofd Structuur
EUPE	EU partnership Energy for poverty eradication and sustainable development
FAO	Food and Agricultural Organisation of the United Nations
FfD	Financing for Development.
FMO	Nederlandse Financieringsmaatschappij voor Ontwikkelingslanden
GAIN	Global Alliance for Improved Nutrition
GEF	Global Environment Facility
GLB	Gemeenschappelijk Landbouw Beleid
GVEP	Global Village Energy Partnership
ICE	Interface for Cycling Expertise
ICPD	International Conference on Population and Development
IFAD	International Fund for Agricultural Development
IFI's	International Financial Institutions
IMF	International Monetary Fund
IPPC	Integrated Pollution Prevention Control
ITC	International Trade Center
IUCN	World Conservation Union
JITAP	Joint ITC/UNCTAD/WTO Integrated Programme
LAND	Land alliances for national development
MATRA	programma Maatschappelijke Transformatie
MDG's	Millennium Development Goals
MILIEV	Milieu- en Economische Velfstandiging
MVO	Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen
NEPAD	New Economic Partnership for African Development
NGO's	niet-gouvernementale organisaties
NSDO	Nationale Strategie Duurzame Ontwikkeling
NWO	Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek
NWP	Netherlands Water Partnership
ODA	Official Development Aid
OESO	Organisatie voor Economische en Sociale Ontwikkeling
PEEN	Pan-Europees Ecologisch Netwerk
PRSP	Poverty Reduction Strategy Papers
PSOM	Programma Samenwerking Opkomende Markten
SARD	Sustainable Agriculture and Rural Development
SAVVN	Special Assembly van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties
TRIP's	Trade Related Intellectual Property Rights
UNCTAD	United Nations Conference on Trade and Development
UNEP	United Nations Environment Program
UNEP/GPA	UNEP Global Plan of Action
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation
UNFPA	United Nations Population Fund
WB	World Bank

WEHAB	Water, Energy, Health, Agriculture, Biodiversity (thema's WSSD)
WHA	World Health Assembly
WSSD	World Summit on Sustainable Development
WTO	World Trade Organisation
WWF	World Water Forum

STAND VAN ZAKEN WSSD PARTNERSHIPS

Te ondersteunen Partnerships:

(coördinerend ministerie onderstreept; voor meer informatie over partnerships: www.johannesburgsummit.org)

Thema Omschrijving Partnership	deelnemende ministeries	coördinatie	status	financiële bijdrage (euro)
Water				
EU water initiative "Water for Life" (primarily Africa, also NIS)	<i>OS</i> V&W VROM	EU	start 2003	4,0 mln./jr periode 2003/06 (ODA)
US initiative focus sanitation ("Clean Water for the Poor")	<i>OS</i> V&W	US	in voorber.	1,0 mln./jr. periode 2003/06 (ODA)
Africa Water Facility	<i>OS</i> V&W	AfDB	in voorber.	3 mln./jr. periode 2003/06 (ODA)
USA "White water to blue water"	<i>V&W</i> OS	US State Department	in voorber.	V&W bijdrage in expertise; fin. bijdrage via PvW
Global Water Partnership (GWP) netwerk	<i>OS</i> <i>V&W</i>	GWP	start 2002	0,9 mln/jr periode 2002/06 (ODA)
UNEP Regional Seas Programme (OSPAR)	<i>V&W</i> OS	OSPAR	ligt stil	V&W bijdrage in expertise; fin. bijdrage via PvW
Energie				
Global Village Energy Initiative	<i>OS</i> EZ VROM	UNDP, WB	start 2003	2,5 mln./jr periode 2003/06 (ODA)
EU Energy Partnership for Poverty Eradication	<i>OS</i> VROM	EU	in voorber.	1,0 mln./jr periode 2003/06 (ODA)
Gezondheid				
Vaccin ontwikkeling	<i>OS</i> VWS	EU-EDCTP NWO	in voorber.	5,0 mln./jr periode 2003/06 (ODA)
USA EPA global fuels, clean air ("Clean Fuels and Vehicles Partnership")	<i>VROM</i> OS VWS	UNEP	in voorber.	0.125 mln. (VROM)
Landbouw				
Market access, rural development (follow-up Bali)	<i>LNV</i> <i>OS</i>	Nederland	in voorber.	0,5 mln. in 2003 voor startfase 2,5 mln. 2004/06 (ODA)
Sustainable Agriculture and Rural Development SARD (FAO a.o.)	<i>LNV</i> <i>OS</i>	FAO	in voorber.	0,25 mln. 2003 aanloopfinanc.
Land alliances for national development, LAND (IFAD a.o.)	<i>LNV</i> <i>OS</i>	IFAD	in voorber.	0,5 mln./jr 2004 (ODA)

Biodiversiteit

Regional forest management Asia	OS LNV	TPF	in voorber.	1,0 mln./jr periode 2003/06 (ODA)
BioTrade Facilitation Programme	OS EZ	UNCTAD	lopend	2,5 mln. periode 2003/05 (ODA)
Building Capacities in Developing Countries for Effective Participation in the Biosafety Clearing House	VROM OS LNV	Biodiversiteitsverdrag secretariaat	start in 2003	1,0 mln./jr periode 2003/06 (ODA) + 0,1 mln. (VROM)

Non WEHAB partnerships

Sustainable Cities Programme UN-Habitat, Geïntegreerde afvalverwerking Sub-Sahara Afrika	OS VROM	UN-Habitat	start 2003	1,0 mln./jr periode 2003/06 (ODA)
Expert support to UNEP's contribution to a framework on sustainable consumption and production	VROM	UNEP	start 2003	0,2 mln. (VROM)
UNEP/UNCTAD Capacity building task force on trade, environment and development	VROM	UNEP/UNCTAD	wachten	? (VROM)
Pan European East-West Environmental Partnership for Sustainable Development	VROM	Secretariaat voor de OESO-taskforce	Gestart in Jo-burg	0,1 mln. (VROM)